

OOSTERLINGEN.

VERKLARENDE LIJST

DER

NEDERLANDSCHE WOORDEN,

DIE UIT HET ARABISCH, HEBREEUWSCH, CHALDEEUWSCH,
PERZISCH EN TURKSCH AFKOMSTIG ZIJN,

DOOR

R. DOZY,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM,
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME.

1867.

OOSTERLINGEN.

VERKLARENDE LIJST

DER

NEDERLANDSCHE WOORDEN,

DIE UIT HET ARABISCH, HEBREEUWSCH, CHALDEEUWSCH,
PERZISCH EN TURKSCH AFKOMSTIG ZIJN,

DOOR

R. DOZY,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM.

M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME.

1867.

OOSTERLINGEN.

LEIDEN, BOEKDRUKKERIJ VAN A. W. SIJTHOFF.

VOORREDE.

Vrij aanzienlijk is het aantal woorden, die uit Oostersche talen, vooral uit het Arabisch, in de Romaansche talen zijn overgegaan, en verscheidene geleerden hebben daarvan verklarende lijsten gegeven, zooals Sousa voor het Portugeesch ¹⁾, Marina voor het Spaansch ²⁾, Engelmann voor beide talen ³⁾, Pihan voor het Fransch ⁴⁾. Maar ook in de Germaansche talen zijn er meer dan men gewoonlijk meent, ofschoon de meeste daarin niet rechtstreeks uit de Oostersche, maar uit de Romaansche talen gekomen zijn. Noch bij onze stamgenooten, noch bij ons, is daarvan tot nu toe eene lijst gemaakt; de behoefte daaraan deed zich bij het bewerken van het Woordenboek der Nederlandsche taal gevoelen, en het is op aansporing van mijnen geachten vriend en ambtgenoot de Vries, dat ik deze proeve heb opgesteld.

Mijn plan was, eene korte verklaring te geven, en wat de Hebreuwsche, Chaldeeusche, Perzische en Turksche woorden betreft, was het ook niet noodig, uitvoerig te zijn. Wel was dit het geval met enkele Arabische. Dit komt door den aard onzer Arabische Lexica. Het zijn vertalingen van woordenboec-

¹⁾ *Vestigios da lingua Arabica em Portugal*, tweede uitgaaf, met eenige toevoegsels van Moura, Lissabon, 1830.

²⁾ *Catálogo de algunas voces Castellanas, puramente arábicas, ó derivadas de la lengua griega, y de los idiomas orientales, pero introducidas en España por los árabes* in het vierde deel der *Memorias de la Academia de la Historia* (Madrid, 1805).

³⁾ *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, Leyde, 1861.

⁴⁾ *Glossaire des mots français tirés de l'arabe, du persan et du turc*, Paris, 1847.

ken, die de Arabieren zelve gemaakt hebben en die alleen de klassieke taal bevatten, d. i. de taal van hen, die vóór Mohammed leefden of zijne tijdgenooten waren. Lane houdt zich in zijn voorbeeldeloos nauwkeurig Lexicon, waarvan thans een vierde gedeelte verschenen is, stipt aan die klassieke taal; Golius en Freytag hebben in enkele gevallen uit dezen of genen lateren schrijver iets meer gegeven, maar over 't geheel genomen, is dat meerdere zeer weinig. Bij verloop van tijd en bij meerdere beschaving hebben evenwel de Arabieren aan oude woorden een aantal nieuwe beteekenissen gehecht, of uit oude wortels nieuwe vormen gemaakt, waartoe zich hunne taal zeer gemakkelijk leende; het spreekt dus van zelve, dat Golius en Freytag (Lane in nog hoogere mate) geheel onvoldoende zijn bij het lezen der Middeleeuwsche auteurs van de achtste eeuw af, dat is te zeggen, van het grootste en belangrijkste gedeelte der Arabische literatuur. Ook de woorden, die in de Europeesche talen zijn overgegaan, ontbreken dikwijls in die woordenboeken, en daar het niet geoorloofd is, eene etymologie te geven, als men niet bewijzen kan, dat het Arabische woord werkelijk datgene beteekent, wat het bij ons beduidt, of ten minste iets wat daaraan zeer nabij komt, zoo is het de plicht van den etymoloog, in de eerste plaats de beteekenis van 't Arabische woord te bewijzen uit Arabische auteurs (meestal dienen alleen die uit het laatst der Middeleeuwen), uit het Spaansch-Arabische woordenboek van Pedro de Alcalá ¹⁾, uit Europeesche reizigers of uit de woordenboeken der hedendaagsche taal, waaronder die van Boethor ²⁾, van Berggren ³⁾ en van Marcel ⁴⁾, de beste zijn; ongelukkig hebben zij evenwel alle het Fransch vóór het Arabisch, niet omgekeerd, hetgeen het zoeken dikwijls zeer lastig maakt.

Was het vaststellen der beteekenis van 't Arabische woord het eerste vereischte, het tweede was het aantoonen der trapsgewijze verandering die het ondergaan heeft, hetzij in vorm, hetzij in beteekenis, hetzij in beide. Eindelijk moest, zoo mo-

¹⁾ *Vocabulista aravigo en letra castellana*, Granada, 1505.

²⁾ *Dictionnaire français-arabe*, 3e édition, Paris, 1864.

³⁾ *Guide français-arabe vulgaire*, Upsal, 1844.

⁴⁾ *Vocabulaire français-arabe des dialectes vulgaires africains*, Paris, 1837.

gelijk, worden verklaard, van waar en wanneer het in onze taal gekomen is. Door dat alles zijn eenige artikels uitvoeriger geworden dan ik mij aanvankelijk had voorgesteld.

Volledig zal, vrees ik, mijne lijst niet zijn. Wel heb ik mij de moeite en verveling getroost, een Hollandsch woordenboek van A tot Z door te lezen, om daaruit de lijst, die ik langzamerhand had opgesteld, te completeeren; maar toch kan het gebeuren, dat mij woorden ontgaan zijn, òf omdat bij het doorloopen van een woordenboek de aandacht niet altijd even groot is, òf omdat het woordenboek niet volledig genoeg was. Eer men mij evenwel verwijte, het een of ander woord te hebben overgeslagen, zij men zoo goed te overwegen, of het ook valt in de kategoriën van diegene, die ik met opzet heb weggelaten. Niet opgenomen heb ik namelijk:

1°. Al die woorden, die wel van Oosterschen oorsprong zijn, maar die wij van de Grieken en Romeinen ontvangen hebben, zooals *kameel*, *rijst* en een aantal andere.

2°. Diegene, die, ofschoon zij ook bij de Perzen en soms zelfs bij de Arabieren bestaan, niet door hunne tusschenkomst, maar rechtstreeks uit Indië tot ons zijn gekomen, zooals *punch* of *pons*, *sits*. Insgelijks de woorden van Arabischen oorsprong, die op Java eene van de oorspronkelijke zeer sterk afwijkende beteekenis hebben ontvangen, zooals *moesson*, *soebatten*.

3°. Diegene, wier burgerrecht bij ons niet bewezen is, b. v. de namen van vreemde schepen, zooals *almadie*, *goerabe*, *kirlanghish*, *samkyd*, *sandaal*, *satie* enz., die van Lennep in zijn Zeemanswoordeboek geeft; — die van vreemde munt-speciën, zooals *maravedi*, *patakon*, *sultanijn*; — die van eenige Oostersche planten of geneesmiddelen, bij Chomel en elders opgeteekend. Soms is wel is waar de verzoeking bij mij sterk geweest, om dit of dat woord op te nemen, daar het misschien wel voor Nederlandsch gelden mag; maar ik kon geen vasten maatstaf vinden. Daarenboven is het niet zeker, dat eenige Oostersche woorden, die thans bij ons meer of min bekend zijn, het ook zullen blijven. Had ik b. v. dit werkje twintig of vijfentwintig jaar vroeger uitgegeven, dan zou ik stellig het woord *smala* opgenomen hebben, want toen sprak iedereen over de *smala* van Abd-el-Kader; thans evenwel is het weder in vergetelheid geraakt.

4°. De woorden, die ten onrechte uit de op mijn titel genoemde talen zijn afgeleid. Het zijn er zeer vele, want het is

moeielijk te zeggen, welke woorden men al niet voor Oostersche heeft uitgegeven, en zeer dikwijls heeft men woorden voor Oostersch gehouden, die de Oosterlingen van ons hebben overgenomen. Ze alle op te noemen en de voorgestelde etymologiën te wederleggen, zou een afzonderlijk werkje vereischen. Ik noem dus alleen deze: *anemone*, *fustein* (of *fustijn*), *gaas*, *gabaar*, *gabel*, *gala*, *galant*, *kaliber*, *kalot*, *karveel*, *kaviaar*, *papegaai*, *scharlaken*, *smous*, *lamboer*, *tara* of *tarra*. 't Laatste woord kan Arabisch zijn, maar het is mij nog niet gebleken, dat de Arabieren het in dien zin gebruikten.

De woorden uit het O. T. heb ik alleen pro memoria opgeteekend, daar verdere ophelderingen in ieder bijbelsch woordenboek te vinden zijn en ik geen lust gevoelde, nog eens te herhalen wat reeds zoo dikwijls gezegd is. Van Joodsche woorden zijn er misschien in enkele steden, waar veel Joden wonen, vooral te Amsterdam, meer in de volkstaal overgegaan dan ik heb opgeteekend; maar ik heb gemeend, mij bij diegene te moeten bepalen, die overal verstaan en gebruikt worden.

Verder heb ik mij aan de thans levende taal gehouden. Gaarne had ik ook de verouderde woorden behandeld, bepaaldelijk de Middelnederlandsche, maar zoolang het Middelnederlandsche Woordenboek niet voltooid is, zie ik geen kans, daarvan eene enigszins volledige lijst te leveren.

Vreemde karakters heb ik zooveel mogelijk vermeden. Geheel weglaten kon ik ze niet; maar ik heb er steeds de Hollandsche letters naast geplaatst, zoodat iedereen het vreemde woord kan uitspreken. Hierbij houde men in 't oog, dat *dj* de Fransche *j* is, maar scherp uitgesproken, alsof er nog een *d* voor stond, en dat *sj* luiden moet zooals bij ons in *sjees*, *sjorren*, dus als de Fransche *ch*.

ABELMOSCH.

Amberbloem, *Hibiscus Abelmoschus* L.; samengesteld uit het Arab. *habb*, *zaad*, het Arab. lidwoord *el*, en *mosk* (ook *misk*), *muskus*; dus letterlijk het Fransche *graine de musc*. Volgens Chomel is de geur als die van amber en muskus onder elkander gemengd; daarom heet deze kleine bloem bij ons ook *amberbloem*, bij de Franschen *ambrette*; bij de laatsten ook *fleur du Grand-Seigneur*, *ketmie odorante*, en *abelmosch*, of, zooals andere woordenboeken beter geven, *abelmosc*, en uit hunne taal is het woord waarschijnlijk tot ons gekomen. Verkeerdelijk verklaart Pihan de eerste lettergreep als *ab* voor *aboe*, *vader*; het Arabisch heeft wel de samenstelling *aboe-'l-misk*, maar daar dit *stank*, *vuil*, *drek* beduidt, is het ten eenenmale ongepast om de amberbloem aan te duiden, en Pihan's verklaring *graine de musc* had hem op den rechten weg moeten brengen.

ABRIKOOS.

Dit woord heeft eene zonderlinge geschiedenis. Het is van Latijnschen oorsprong, want volgens het getui-

genis van Dioscorides (I, 165), die in 't midden der eerste eeuw onzer tijdrekening schreef, gaven de Romeinen aan de vrucht van den Armenischen pruimenboom (d. i. aan de abrikoos), die bij Plinius *prunum Armeniacum* heet, den naam van *praecox*, de *vroegrijpe*. Hoogstwaarschijnlijk was de volledige uitdrukking *Persicum praecox*, *vroegrijpe perzik*, daar de abrikozen met de perziken veel overeenkomst hebben. Hetgeen ons in dit vermoeden versterkt, is dat onze voorouders in de zestiende eeuw de abrikozen *vroege persen* (d. i. perziken) noemden; dit was toen de gewone naam, want Dodonaeus zegt (*Cruydt-Boeck*, p. 1340 b): „De vruchten selve heeten hier te lande Vroege Persen, oft Avant Persen: in Vranckrijk *Abricox*” enz. Aan het Lat. meervoud *praecocia* ontleenden de Grieken hun *πραικόκκια*, of *πραικόκκια*, *πρεκόκκια*, waaruit zich het enkelvoud *πραικόκκιον* vormde. Dit is overgegaan in het Arabisch; maar daar de Arabieren geen *p* hebben en twee medeklinkers achter elkander niet kunnen uitspreken, zoo is het bij hen *barkok*, *berkok*, of ook wel *birkok* en *borkok* geworden. Verkeerdelijk is evenwel door velen, b. v. door Mahn en Engelmann, gezegd, dat die naam uit de Arabische vertaling van Dioscorides tot de Arabieren gekomen is. Op zich zelf toch is het niet waarschijnlijk, dat het volk den naam eener bekende en menigvuldig voorkomende vrucht zou hebben genomen uit de vertaling van een boek, dat te geleerd was om door het volk gelezen te worden. Maar hetgeen alles afdoet, is dat de bedoelde woorden van Dioscorides door zijn Arab. vertaler weggelaten zijn,

zoals mij uit de inzage van ons HS. (n°. 289, fol. 47 v°.) gebleken is. Men moet dus zeggen, dat de Arabieren het woord hebben overgenomen van de bewoners der landen, die zij op het Byzantijnsche rijk hadden veroverd. Zij hadden ook den vorm *berkokia*, want ik vind in den *Mosta'ini*, een woordenboek der niet samengestelde geneesmiddelen, dat in het begin der twaalfde eeuw te Saragossa geschreven is (HS. 15): „*Borkok*, de abrikoos (*misjmisj*), d. i. de Armenische appel; zij wordt ook *berkokia* genoemd.” Dit is *βερικουνια*, *βεριουονια*, zooals de bedoelde vrucht in het Grieksch der Middeleeuwen genoemd werd. Overigens verdient nog opgemerkt te worden, dat bij de Arabieren de naam *barkok* van even onbepaalde beteekenis gebleven is als het Latijnsche *praecox*; het laatste toch wordt ook gebruikt van vroegrijpe pruimen, en zoo beteekent *barkok* in het Arab. niet alleen *abrikoos*, maar ook *pruim*. Volgens Golius is het in Afrika *pruim*, in Azië *abrikoos*; mogelijk was het in zijn tijd zoo (17e eeuw); tegenwoordig evenwel schijnt het overal *pruim* te beduiden, terwijl de abrikoos *misjmasj* (ook met andere vokalen) heet (zie Dombay, *Grammatica ling. Mauro-Arab.*, p. 71; Humbert, *Guide de la conversation arabe*, p. 52; de woordenboeken van Boethor, van Marcel en den *Dictionnaire berbère* op *abricot* en op *prune*).

Het Latijnsche *praecox*, dat *barkok* geworden was, is met het Arab. lidwoord, *al-barkok*, in het Spaansch en Portug. overgegaan, Sp. *albarcoque* of *alvarcoque*, *albercoque*, Port. *albricoque*, *albercoque*, *alboquorque*.

Uit het Iberische schiereiland verspreidde zich de naam verder door Europa: Ital. *albercocca*, *albicocca*; Prov. *aubricot*, *ambricot*, *abricot* enz. Bij ons is het woord, dat onze voorouders *abricock* schreven, rechtstreeks uit Spanje en Portugal gekomen, want dat vóór den Spaanschen tijd zoowel de naam der vrucht als de vrucht zelve hier onbekend waren, blijkt uit eene plaats van Ambrosius Zeebont, die in 1481 met van Ghistele, bij wien hij kapelaan was, het Oosten bezocht. Over de vruchten, die in de tuinen van Caïro groeien, sprekende, zegt hij (*Tvoyage van Mher Joos van Ghistele*, Ghendt, 1572, p. 173): „Daer wassen oock manieren van cleen Perselkins, gheluwe als den doyr van eenen eye, seer smakelijc, daer ghenaemt *Misseme* [’t Arab. *misjmesj*] oft Hermelinen.” Men kan hieruit opmaken, dat er, in dien tijd, hier te lande nog geen abrikozen waren.

Zelfs in de 17^e eeuw was *abricock* hier nog de gewone vorm; zie het Woordenboek, waar ook verklaard wordt, hoe wij aan onzen tegenwoordigen vorm gekomen zijn.

ABT.

Van het Middeleeuwsch Latijnsche *abbas* (*abbatis*), in de kerktaal opgenomen uit het Arameesche *abbá*, *vader*, dat bij de Talmudisten een eeretitel is, zooals *rabbi*. In de Kerk is het waarschijnlijk gekomen uit de Syrische kloosters, waarin het *abbò* luidde. Over de Germaansche vormen vergelijkte men het Woordenboek.

ADMIRAAL.

Algemeen wordt erkend, dat in dit woord het Arab. *amir* (ook *emir* uitgesproken), *bevelhebber*, van den wortel *amara*, *bevelen*, te zoeken is; maar degenen, die, zooals Mahn (*Etymol. Untersuchungen auf dem Gebiete der romanischen Sprachen*, p. 7 vg.) en Engelmann (p. 54), het Fransche *amiral* voor den zuiversten vorm houden, zijn van oordeel, dat *amiral* eene afknotting is van *amir al-bahr*, *bevelhebber van de zee*, zooals de vlootvoogd door de Arabieren genoemd werd. Deze meening komt mij niet aannemelijk voor. Wel erken ik, dat er meer voorbeelden zijn van zulke sterke afknottingen (zooals o. a. het door Mahn aangevoerde *denébola*), maar toch meen ik met Diez en de Vries te moeten aannemen, dat *al* niet het Arab. lidwoord is, maar de Latijnsche terminatie *alis* of *alius*. *Admiralius* is een der menigvuldige vormen, waaronder het woord in het Middeleeuwsche Latijn voorkomt, en hieruit zijn het Ital. *ammiraglio*, *almiraglio*, het Prov. *amiralh* en het Fr. *amiral* ontstaan. De redenen, die voor deze meening pleiten, zijn deze:

1°. In de Middeleeuwen had het woord gewoonlijk niet de beteekenis van *vlootvoogd*, maar van *bevelhebber te land*; eene menigte bewijsplaatsen kan men vinden bij Ducange onder *amir*, in Raynouard's *Lexique roman*, bij de Vries, *Middelned. Woord.* (I, p. 232), en in 't algemeen in de woordenboeken der Middeleeuwsche talen. Hieruit blijkt, dat men alleen aan

een emier dacht, niet aan een emier ter zee, en dat dus *al* geene afknotting is van *al-bahr*.

2°. Als men werkelijk van een *vlootvoogd* sprak, dan voegde men achter *amiral*, of hoe het woord in de verschillende talen luidde, nog *van de zee*; zoo in Spaansche charters van 1254 en van de volgende jaren: *almiraje* (of *almirage*) *de la mar*, in het *Memorial histórico español*, I, p. 36, 97, 100, 107, 113, 154; *almirante de la mar* bij Barrantes Maldonado (*Mem. hist. esp.*, IX, p. 36, en in de onderteekening van een charter, p. 205); *ammirael van der zee* bij Velthem. Derhalve lag het denkbeeld van bevelhebber *ter zee* niet in het woord opgesloten; om *dit* uit te drukken was eene nadere bepaling noodig.

3°. De overige vormen van het woord bewijzen ook, dat *al* slechts een uitgang is, want er blijkt uit, dat men behalve *alis* of *alius* nog andere uitgangen achter *amir* gevoegd heeft; zoo *agius*, *almiragius* bij Ducange, het Oud-Sp. *almirage* of *almiraje*; *ans*, ablativus *ante*, Sp. *almirante*, oud-Fr. *amirant*; *arius*, *amirarius* bij Ducange; *atus*, *amiratus* bij denzelfden; *andus*, *amirandus* enz.

Eindelijk moet nog opgemerkt worden, dat de letter *d* in ons *admiraal* te veel is; maar die toevoeging dagteekent reeds uit het Middeleeuwsche Latijn, en men dacht daarbij aan het werkwoord *admirari*.

AGA.

Is Turksch (آغا) en beduidt *heer*, *meester*. 't Wordt gebruikt als men van een militair opperhoofd spreekt; een burgerlijk ambtenaar heet *efendi*.

ALCHIMIE.

Samengesteld uit het Arab. lidwoord *al* en het Arab. woord *kimijâ* (كيمياء), dat eene overschrijving is van een Grieksch woord, waarover Mahn, *Etym. Unters. auf dem Gebiete der roman. Spr.*, p. 81—85, zeer uitvoerig handelt.

ALCOHOL.

Is wel Arabisch, namelijk *al-cohl* (الكحل), verzachte uitspraak *al-cohol*, maar beduidt in die taal iets anders dan bij ons, namelijk: het zwarte, vlugge poeder van loodzwavel ¹⁾, waarmede de Oostersehe vrouwen hare oogleden bestrijken en verwen. Met toespeling op de vlugheid van dit poeder hebben de Europeesche scheikundigen aan den wijngeest den naam *alcohol* gegeven, welke beteekenis in het Oosten onbekend is.

ALDEBARAN.

Is letterlijk *الدبران*, zooals die ster bij de Arab. heet. Omtrent de uitspraak is evenwel op te merken, dat de onze, waarbij de klemtoon op de voorlaatste lettergreep valt, verkeerd is; deze is kort, de klemtoon valt op de laatste, en wij zouden eigenlijk moeten schrijven *aldebaraan*. Verder spreken de Arab. uit: *ad-debaraan*,

¹⁾ Niet van spiegelglas, zooals men gewoonlijk zegt; vgl. Prax, *Commerce de l'Algérie*, p. 29: „Le cohol est la galène ou sulfure de plomb; ce qui a été reconnu d'ailleurs sur un échantillon que j'ai apporté. C'est à tort que plusieurs auteurs ont traduit le mot cohol par antimoine.”

daar de *l* van het lidwoord met den folgenden medeklinker wordt geassimileerd.

ALGEBRA.

In het Arab. beduidt *al-djebr*: het vereenigen van deelen tot een geheel, en van daar bij de wiskundigen: herleiding van breuken tot een geheel. De wetenschap, die wij algebra noemen, heet bij de Arabieren: '*ilm al-djebr wa-'l-mokâbala*, d. i. de wetenschap der herleidingen en der vergelijkingen. Overigens was de vorm *al-djebra* reeds bij de Spaansche Arabieren in gebruik, want Pedro de Alcala vertaalt *algebra arte* in het Arabisch met *algebra*. Het woord is overgegaan in het Middeleeuwsche Latijn en verder in de nieuwere talen.

ALIZARIWORTEL.

Het woord *alizari*, dat er inderdaad Arabisch uitziet, is door Engelmann opgenomen, maar met een vraagteeken er achter, omdat hij den oorsprong niet kende. Ook mij is die onbekend; in 't Arab. heeft de meekrap andere namen.

ALKALI.

Is het Arab. القلي.

ALKERMES, KARMEZIJN of KARMOZIJN, KARMIJN.

Alkermes, eene vrij getrouwe overschrijving van het Arab. قرمز, met het Arab. lidwoord, is eigenlijk eene soort van cochenille, die op de bladen van eene bij-

Gr. κόκκος.

zondere soort van kleine eiken leeft; de *coccus* der eikenboomen. Gedroogd en tot poeder gestampt, geeft dit insect de roode kleur, die in het Arab. *kermezî*, bij ons *karmozijn*, beter *karmezijn*, genoemd wordt. *Kermez* zelf is overigens een woord, dat niet van Arabischen, maar van Indischen oorsprong is; het beantwoordt aan het Sanskr. *krimi-dsjâ*, d. i. „van een worm afkomstig,” nl. *lâksjâ*. Den goeden vorm *karmezijn* hebben wij van de Spanjaarden (*cramesi*) of waarschijnlijker nog van de Italianen (*carmesino*), terwijl *karmozijn* den invloed van het Fr. *cramoisi* onderhouden heeft. *Karmijn* (Sp. Fr. *carmin*, Ital. *carminio*) is van denzelfden oorsprong.

ALKOOF en KOEPEL.

Beide woorden komen van het Arab. *kobba* (كبة), dat in het algemeen ieder verwulfd of koepelvormig gebouw of vertrek aanduidt. In het Arab. wordt *kobba* ongeveer in den zin van ons alkoof gebruikt; Lane (*The thousand and one Nights*, I, p. 231) zegt, dat het beduidt: „a closet or small chamber adjoining a saloon,” en zoo staat het bij Nowairî, *Geschiedenis van Spanje*, HS. 2 h, p. 450, in den zin van: een afgeschoten vertrekje, waar men hooren en zien kan wat er in de zaal gesproken wordt en gebeurt. In dezen zin is het, met het Arab. lidwoord *al*, in het Spaansch *alcôba* of *alcôva* geworden, daar de letters *b* en *v* in die taal met elkander worden verwisseld; uit het Sp. *alcôva* is het Fr. *alcôve* ontstaan, en hieruit weder ons *alkoof*.

Ons *koepel* hebben wij waarschijnlijk uit het Ital. *cúpola*, niet uit het Fr. *coupole*, waartegen de klemtoon pleit; zoo schijnen wij ook ons *gondel* rechtstreeks uit Italië (*góndola*) te hebben ontvangen. De uitgang *ola* duidt, zooals men weet, in 't Ital. het verkleinwoord aan. Evenals bij ons *koepel*, beteekent *kobba* in 't Arab. niet alleen een gewelfd dak, maar ook een gebouwtje met een koepeldak. Zoo heeten nog tegenwoordig in Azië en in Noord-Afrika de kleine kapellen met koepeldaken, die over de graven der Heiligen gebouwd zijn, *kobba*; zie b. v. Richardson, *Travels in Morocco*, II, p. 231; Daumas, *Le Sahara algérien*, p. 212, 224, en *La grande Kabylie*, p. 53 n., 144; in denzelfden zin komt het bij de Arab. schrijvers der Middeleeuwen voor, b. v. *Kartás*, p. 130 ed. Tornberg; 1001 *Nacht*, I, p. 101 ed. Macnaghten; Quatremère, *Histoire des sultans mamlouks*, I, 1, p. 12. De Franschen in Algerië noemen die gebouwtjes verkeerdelijk *marabout*; de marabout is de Heilige, die in de kapel begraven ligt, maar de kapel heet *kobba*. Ook in den zin van *tuinhuis* wordt *kobba*, evenals bij ons *koepel*, gebruikt; zie b. v. Ibn-Chaldoen, *Geschiedenis der Berbers*, I, p. 413, laatste r. ed. de Slane, Jackson, *Account of Morocco*, p. 120.

ALMAGEST.

Deze naam, waarmede het astronomische werk van Claudius Ptolemaeus, de *Syntaxis mathematica*, wordt aangeduid, is eene samenkoppeling van het Arab. lidwoord *al* en den Gr. superlatief *μεγίστη* (grootste, na-

melijk *ἡ μέγιστη συντάξις*); in het Arab. *البحسطي*
al-magesti. Dit werk is reeds onder al-Mamoen, die
 in 813 op den troon kwam, in het Arab. vertaald.

٩٨.

ALMANAK.

Te recht heeft Engelmann (p. 49 vg.) de Arab. etymo-
 logiën, die men van dit woord voorgesteld heeft, ver-
 worpen. Het komt niet, zooals hij opmerkt, van den
 wortel *manaha*, die *tellen* zou beduiden, want of-
 schoon *manah* in 't Hebr. die beteekenis heeft, zoo is
 daarvan in 't Arab. geen spoor te vinden. Evenmin
 komt het van *minha*, *geschenk*, want die dit onder-
 stellen, brengen iets zeer moderns op den ouden tijd
 over; de Arab. kalenders toch waren weinig geschikt
 om tot nieuwejaarsgeschenken te dienen en dienden
 daartoe ook niet.

Aan den anderen kant evenwel meen ik te moeten
 betwijfelen, of Engelmann wel gelijk heeft als hij te
 kennen geeft, dat het woord niet door de Arab. tot
 ons gekomen is. Dat het van Egyptischen oorsprong
 is, kan redelijkerwijze niet betwist worden, want in
 cene plaats van Porphyrius, door Eusebius aangehaald
 (*De praepar. evangelica*, t. III, 4 ed. Gaisford), wordt
 van Egyptische kalenders gesproken, die *ἀλμενιχικὰ*
 genoemd worden. Hoe evenwel dat woord rechtstreeks
 van de Egyptenaren tot de Europeesche volken zou ge-
 komen zijn, laat zich niet verklaren; de Arabieren
 moeten de bemiddelaars geweest zijn. Wel zegt En-
 gelmann: „Du reste, et ceci est un argument décisif,
 les Arabes nomment leurs calendriers constamment

tecwim ou *rouz-nâme* [voeg er bij *hisáb as-sjohour* uit Hoest, *Nachrichten von Marokos*, p. 252]; même dans des manuscrits arabes qui traitent de cette matière, je n'ai pas réussi à découvrir un mot qui présentât quelque ressemblance avec notre *almanaque*;" maar daartegen moet ik opmerken, dat Pedro de Alcala (dien Engelmann anders vlijtig gebruikt heeft, zoodat het mij verwondert, dat hem dit ontsnapt is) het Spaansche *almanaque* in het Arab. vertaalt door *manâk*, plur. *manakit*, dus مناخ, plur. مناخات. Hieruit blijkt, dat de Spaansche Arabieren wel degelijk het woord *manâch* in den zin van *almanak* hadden; het is het Coptische, zoo even vermelde woord, welks eerste lettergreep de Arab. voor *hun* lidwoord hebben aangezien.

AMBER.

Is uit het Arab., waarin het *anbar* geschreven, maar *ambar* ot *amber* uitgesproken wordt, daar de *n* voor de *b* als *m* luidt, in bijna alle Europeesche talen overgegaan. Het Sp. en Port. hebben het woord, zoowel met, als zonder het Arab. lidwoord *al*.

AMEN.

Dit woord, waarmede wij onze gebeden besluiten, hebben wij uit het Nieuwe Testament. Het is het Hebr. bijwoord *ameen*, dat *zeker*, *voorwaar* beduidt, en vooral op het eind der lofzangen en gebeden voorkomt, waar het dan herhaald wordt: *ameen weameen* (Ps. 41, vs. 14; 72, vs. 19; 89, vs. 53). In het bijzonder wordt het gebruikt, als de een de woorden

van den ander bevestigt en hem de verwezenlijking zijner wenschen of gebeden toewenscht: *zoo zij het!*

AMULET.

Van het Arab. *hamâil* (حمائل). De wortel van dit woord, *hamala*, beduidt *dragen*, en *hamâil*, een meervoud, dat, volgens goede autoriteiten (zie Lane's Woordenboek), geen eigenlijk gezegd enkelvoud heeft, beduidt in het oude, klassieke Arabisch alleen *een draagband*, namelijk een band die over den rechter schouder hangt en dient om het zwaard te dragen. Ook nu nog heeft het die beteekenis, maar beduidt het buitendien *amulet*, want d'Escayrac de Lauture (*Le Désert et le Soudan*, p. 447) zegt: „D'ailleurs le fakih ne cherche pas à tromper les autres, il croit aussi fermement qu'eux à l'efficacité de ses *hamâil* (charmes),” en Marcel vertaalt *amulette* door *hamâil*. Schijnbaar is er geen verband tusschen deze beteekenis en de oorspronkelijke, en toch is dit wel het geval. Bij Boethor namelijk leest men: „amulette suspendu au cou avec un cordon, *hamâil*,” men ziet dus, dat *hamâil* niet in 't algemeen elke soort van talisman beduidt, maar alleen een met Koranspreuken of tooverformulieren beschreven papier, dat met een koord aan den hals gedragen wordt; juister nog: het koord zelf, waaraan die talisman is vastgemaakt; vergelijk ook Burton, *Pilgrimage*, I, p. 138: „passing the crimson silk cord of the *hamail* or pocket Koran over my shoulder, in token of being a pilgrim” (vgl. p. 232). Derhalve ziet men, dat *hamâil*, in den

zin van *amulet*, in den grond hetzelfde is als *hamâil* in den zin van *draagband*.

Het woord is in de Europeesche talen erg bedorven. Evenwel als men in de Romaansche talen (Sp., Port. en Ital.) de Romaansche terminatie *eto* wegschrapt, dan houdt men *amul* over en daarin is *hamâil* nog tamelijk wel te herkennen. Ons *amulet* hebben wij zeker van de Franschen gekregen. Oud zal het woord in de Europeesche talen wel niet zijn, want zelfs in het Arab. is het in die beteekenis van jonge dagteekening en bij de Arab. schrijvers der Middeleeuwen heb ik het niet ontmoet. Ook in Spaansche en Fransche woordenboeken uit het begin der 17e eeuw heb ik het te vergeefs gezocht.

ANIJL.

Indigo. Is het Fr. en Port. *anil*, Sp. *anil* en *añir*, in 't Arab. met het lidwoord *an-nîr*, *an-nîla* en *an-nîledj*, dat weder veranderingen zijn van het Perz. *nîleh* (vg. mijn *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes*, p. 78, n. 5).

ARAK.

In het klassieke Arab. beduidt 'arak (عرق) eigenlijk *zweet*, en 'arak at-tamr, *het zweet der dadels*, is het sap der dadels. Men verkrijgt dit door afkapping van de kroon des booms, en door den top van den stam als een kom uit te hollen; dan ontlast zich het naar boven klimmend sap daarin. Dit vocht is meer malzoet dan honig, en van dikte als een dunne stroop, maar

wordt welhaast dik en wrang, en als het overgehaald is, heeft het eene dronkenmakende kracht; zie Shaw, *Reizen door Barbarijen*, I, p. 221; Richardson, *Travels in Morocco*, II, p. 208. Dit is de eigenlijke 'arak of 'arakî; maar bij verloop van tijd is dit (wat in onze Woordenboeken niet staat) de algemeene naam geworden, dien de Arabieren aan alle overgehaalde sterke dranken geven; zie Shaw t. a. p. Bij Browne (*Nieuwe Reize naar de binnenste gedeelten van Afrika*, I, p. 109) leest men: „Nog heeft men in Egypte een anderen drank, *Araki* genaamd, welken de Christenen uit dadels bereiden, alsmede uit de kleine druiven, welke wij *korinthische* noemen, en de Egyptenaars van Cerigo haalen” (vgl. p. 114). Diego de Haedo (*Topographia e historia general de Argel*, Valladolid 1612) schrijft (fol. 17, col. 4, fol. 38, col. 2) *arrequi* en *arrequin*, en verklaart dit door *agua ardiente*; Werne (*Reise nach Madera*, p. 78) geeft *araki*, *Branntwein*; bij Boethor vindt men *eau-de-vie*, 'arak en 'arakî; de laatste vorm staat ook bij Marcel op *eau-de-vie* en bij Roland de Bussy, *L'idiôme d'Alger*, p. 161. In Oost-Indië wordt de naam 'arak gegeven aan een sterken drank, die uit gegiste rijst, uit suiker of uit cocosnoten wordt toebereid.

Het woord is niet in de Middeleeuwen tot de Europeesche volken gekomen, maar eerst in den tijd toen zij koloniën in de Oost hadden. Bij de Spanjaarden en Italianen, die er daar geene bezaten, vindt men dan ook het woord niet. Dikwijls wordt de *a* weggelaten; zoo hebben de Engelschen *arrack* en *rack*, de Fran-

schen *arak* en *rack* ('t laatste schijnt wel eene Engelsche spelling te zijn), de Portugeezen *arague* of *araca* (beide verouderd) en *rak*. Zonderling is het, dat Sousa (p. 72) van het eerste woord de ware etymologie tamelijk goed opgeeft, en het laatste, dat misschien wel door de Engelschen naar Portugal gekomen is, geheel verkeerd afleidt (p. 176) van *hârik* (حارق), *brandend*.

ARSENAAL.

Is ontstaan uit het Arab. *dâr-as-san'a* (de *s* zacht uit te spreken) of *dâr-as-sinâ'a*. Het eerste woord, *dâr*, beduidt *huis*, het tweede is het Arab. lidwoord, en het derde is afgeleid van den wortel *sana'a* (صنع), *maken*. Derhalve: *het huis waar iets gemaakt wordt*, namelijk waar schepen worden gemaakt, gebouwd. Dit beduidt de Arab. uitdrukking, die in onze woordenboeken ontbreekt, maar bij de Arab. schrijvers der Middeleeuwen zeer dikwijls voorkomt. Beide door mij opgegevene vormen staan, zonder onderscheid van beteekenis, bij Ibn-Batoeta, IV, p. 356, 357. Men zegt ook *dâr-san'a*, zonder lidwoord, zooals bij Ibn-Djobair, p. 331 ed. Wright, Ibn-Batoeta, IV, p. 356. In deze beteekenis van *scheepstimmerwerf*, of, bij uitbreiding, *dok*, is het woord, onder de vormen *darsena*, *darsina*, en, met eene Latijnsche terminatie, *darsinale*, overgegaan in het Middeleeuwsche Latijn (voorbeelden bij Ducange onder *darsena*), in het Ital., waar het *darsena* is, in het Spaansch, waar het *atarazana* luidt, dat Pedro de Alcala in het Arab. door *dar a cinaä* vertaalt, in het Fransch, waar het *darse* is („partie

intérieure d'un port, laquelle se ferme avec une chaîne, et où l'on a coutume de retirer les petits bâtimens," Acad.). In *Tvoyage van Mher Joos van Ghistelè* leest men (p. 371): „Welke plaetse daer genaemt is Tarssinael daer al de schepen van oorlogen, galleyen, cleen ende groot, alle de fusten ende ander schepen in liggen den conine van Thunis toebehoorende.”

Nu zijn evenwel de veranderingen van vorm en van beteekenis op te merken. Vooreerst is de *d*, ofschoon die zeer essentieel is, zeer spoedig weggevallen. Bij Sanuto vindt men reeds *arsena*, en zoo ook *arzena* bij Dante (zie bij Ducange op *arsena*). In het Fransch heeft men lang *arsenac* geschreven; Balzac nam in de 17e eeuw deze spelling aan en Ménage volgde hem, tegen 't gezag van Vaugelas in (*Jal, Glossaire nautique*, op *arsenac*). Ten tweede is de terminatie *ale*, *al*, die wij boven reeds in 't Middeleeuwsch Latijn opmerkten, constant geworden. De Grieken te Constantinopel noemden hun dok, behalve *ἀρσανᾶ*, ook *ἀρσενάλης*. Het Ital. heeft *arsenale*, *arsanale*, het Sp. en Fr. *arsenal* enz.; bij Kiliaan: *arcinael*, *navalia*, *locus in quo naves stant vel fiunt*.

Wat de beteekenis aangaat, zoo is het Arab. woord eigenlijk zeer onbepaald: *de plaats waar iets gemaakt wordt*. Het gebruik heeft wel gewild, dat, onder dat *iets*, doorgaans *schepen* verstaan worden, maar men kan er even goed iets anders onder verstaan, en inderdaad komt het, zooals Engelmann heeft opgemerkt, bij Edrisi voor in den zin van: *fabriek van marokijn*. Vergelijk ook de plaats, die Ducange (op *tarecena*)

uit de *Acta B. Ferdinandi Principis Lusitaniae* aanhaalt: „Hic collocavit illos in domibus quibusdam munitissimis, ubi moneta conficitur, aliaque regia quaedam opera fiunt; Tarecenam ipsi [seil. Mauri] vocant.” In de beteekenis van: plaats, waar de wapenen en oorlogsbehoefden gemaakt en bewaard worden, is het ook door de Arabieren gebruikt; want Marmol (*Descripcion de Affrica*, II, fol. 30, col. 3) spreekt in zijne beschrijving van Marocco van: „een groot paleis, dat zij het huis der overwinning [dit is geheel verkeerdt] of *eldarçana* noemen, waar het geschut gegoten en de wapenen en oorlogsbehoefden gemaakt worden; daar binnen zijn ook de ijzersmederijen des konings, waarin onophoudelijk vele Christengevangenen werken.” In zijne beschrijving van Fez zegt hij (II, fol. 92, col. 1): „In deze stad is een zeer groot huis, dat zij *Daraçana* noemen, waar de Christenslaven vroeger het ijzer smeedden, en kanonnen, kruid, degens, voetbogen, haakbussen en andere wapenen voor de wapenkamer des konings vervaardigden;” zie ook II, fol. 98, col. 4.

ARTISJOK.

De etymologen schijnen geen twijfel meer te hebben over den oorsprong van dit woord; het komt, zeggen zij, van het Arab. *ardhî sjaukî*; zoo Sousa, p. 24, Pihan, p. 43, Diez op *articiocco* enz., en inderdaad geeft de reiziger Russel, in zijn boek over Aleppo, dit woord in de beteekenis van *artisjok*; men vindt het ook bij Boethor onder *artichaut* en *chardon*, en bij Berggren (p. 841) onder *cinara*; vergelijk den-

zelfden, p. 838, onder *carduus benedictus* en *carduus marianus*. Derhalve schijnt de zaak beslist en afgedaan; alleen Quatremère heeft in zijne recensie van Pihan's boek (in het *Journal des savants* van 1848, p. 41) eenigen twijfel doen hooren; „je doute un peu,” heeft hij gezegd, en ofschoon hij gecne redenen opgeeft, zoo liggen zij evenwel voor dengene, die Arabisch kent, niet in het duister verborgen. *Ardhî sjauki* toch is een wonderlijk woord. *Ardhî* is een adjectief van *ardh*, aarde, en *sjauki* is een adjectief van *sjauk*, doorn. De samenstelling beduidt dus niet *Erddorn*, zooals Diez vertaalt, maar zou beteekenen *aardachtig doornig*, en het strijdt met den aard van elke taal, maar vooral met dien van de Arabische, dat eene plant door twee adjectieven, die eene hoedanigheid te kennen geven, wordt aangeduid; men verwacht natuurlijk, dat de naam dier plant een substantief is, des noods gevolgd door een adjectief. De Arabieren hadden des te minder reden om tot zulk eene vreemde samenstelling hunne toevlucht te nemen, daar zij voor de plant in kwestie substantieven hadden. Ik zal nu *ardhî sjauki* buiten rekening laten, om er later op terug te komen, en alleen opmerken, dat het in het Oosten een betrekkelijk nieuw woord is.

Naar het mij voorkomt, zijn alle benamingen, waarmede de artisjok in de verschillende talen wordt aangeduid, veranderingen of verknoeiingen van één en 't zelfde woord. Tot welke taal dit woord oorspronkelijk behoort, weet ik niet; zeker niet tot het Arab., want het staat niet bij Lane, is dus niet klassiek, niet oud,

en ik moet aan anderen overlaten om te beslissen, of de Keltische etymologie, die men voorgeslagen heeft (van *art*, *doorn*, en *chaux*, *kool*), eenigszins waarschijnlijk is. Hoe het zij, het bedoelde woord luidt in het Arab. *harsjef* (de *h* sterk geadspireerd), en dit is, met nog sterker adspiratie en verandering der laatste vokaal, *charsjof* geworden. Onder den laatsten vorm vindt men het woord in den *Mosta'ini*, een woordenboek der niet samengestelde geneesmiddelen, dat in 't begin der twaalfde eeuw te Saragossa geschreven is (HS. 15), maar de schrijver zegt: „In vele boeken heb ik het woord met de *ch* gevonden, zooals ik het hier geschreven heb; maar de ware schrijfwijz is met de *h* en met de vokaal *a* in de laatste lettergreep.” Uit dit *charsjof* (ook *charsjoef*, Hoest, *Nachrichten von Marokos*, p. 308, Marcel, *karsjoef*, Marcel, *chorsjoef*, Alcalá op *alcarchofa* en op *cardo arrecife*) is, met bijvoeging van het Arab. lidwoord, het Sp. *alcarchofa*, *alcachofa*, even als het Port. *alcachofra* ontstaan. Aan den anderen kant heeft men in 't Ital. *carcioffo* en *arciocco* (bij Dodonaeus, *Cruydt-Boeck*, p. 1223 *b*, die in 't meervoud *archiocchi* spelt). Zou het laatste woord geene verknoeiing van 't eerste zijn? Geene woorden worden gewoonlijk zóó erg verminkt als de namen van planten en te recht spreekt Diez ergens (p. 430) van „die ungemene Entstellung der Pflanzennamen.” Is dus *arciocco* uit *carcioffo* ontstaan, dan laat zich de verdere verandering in *articiocco*, *artichaut*, gemakkelijk verklaren. Zeer gewaagd is overigens deze gissing niet; Diez althans maakt geen de

minste zwaarigheid om *articiocco* en *carcioffo* voor 't zelfde woord te houden.

Om nu op *ardhî sjauki* terug te komen, zoo geloof ik, dat dit woord, hetwelk alleen bij late reizigers en in woordenboeken der hedendaagsche taal te vinden is, voor niets anders moet gehouden worden dan voor het Ital. *articiocco*, dat door de Syriërs, ten gevolge van hun verkeer met de Italianen in hunne havens, is overgenomen; want als ik mij niet vergis, dan wordt het alleen in Syrië gebruikt; de Egyptenaars zeggen *charsjoef* (Humbert, *Guide de la conversation arabe*, p. 48, Boethor), evenals de Marokkanen (Hest), terwijl de bewoners van Barbarije geheel andere woorden gebruiken, namelijk *kernoen* (Roland de Bussy, *L'idiôme d'Alger*, p. 92, Humbert t. a. p.) en *kannária* (Boethor; ook in Marocco, Dombay, *Gramm. ling. Mauro-Arab.*, p. 59). Hetgeen mij verder in dit vermoeden versterkt, is, dat Boethor niet alleen den vorm *ardhî sjauki* geeft, maar ook *اردهشوكة*. Hierbij, ofschoon de uitspraak weinig verschilt, verdwijnt alle denkbeeld van *aardachtig*; het beteekent in 't Arab. niets, het is een vreemd, louter overgeschreven woord. Maar de Syriërs hebben er een zin aan gehecht, het gearabiiseerd, en het woord leende zich er toe, daar toevallig de artisjok eene plant is, die tot de *doornige*, tot de distels, behoort (*howa çanfon min as-sjauki*, zegt dan ook de *Mosta'inî*; vgl. Boethor onder *chardon*) en dicht bij den grond groeit. Maar het is eene woordspeling, niets meer.

Overigens komt ons *artisjok* rechtstreeks van het

Ital. *articiocco*, zooals ook de oudere schrijfwijz (articiocken bij Dodonaeus) bewijst.

ATLAS.

Satijn. Is het Arab. *atlas* (اطلس). Eigenlijk is dit een adjectief, dat *glad*, *effen* beduidt. Zoo zegt men van een man, dat hij *atlas* is, als hij geen baard heeft. Verder zegt men ook van zijde, dat zij *atlas* (effen, glad) is, en hetgeen oorspronkelijk een adjectief was, is als substantief gebruikt om de stof zelve aan te duiden, evenals dit met het Sp. *raso* en het Fr. *ras* geschied is. Zie eene geleerde noot van Quatremère, *Histoire des sultans mamlouks*, II, 1, p. 69 vg. De Romaansche talen hebben dit woord niet, wel het Duitsch.

AVARIJ, AVERIJ of HAVERIJ.

Thans bij ons: zeeschade, op wat wijze ook te weeg gebracht. De ware afleiding van dit woord is nog niet gegeven; zeer zonderlinge kan men, des verkiezende, vinden bij Ducange, bij Diez, bij Jal (*Glossaire nautique*) enz. Ook de Orientalisten schijnen niet vermoed te hebben, dat het Arabisch is, want men mist het bij Sousa, Engelmann en Pihan, die het allen hadden moeten geven. Zeer stellig is het Arabisch. Boethor vertaalt *avarie* door 'awâr, *avarié* door mo'auwar, en men moet niet meenen, dat 'awâr in dien zin een neologisme is; integendeel, het behoort tot het oude, klassieke Arabisch. Daarin zegt men: *sil'a dzât 'awâr*, d. i. *eene koopwaar, die een gebrek ('aib) heeft*, hetgeen natuurlijk op *eene koopwaar, die schade geleden*

heeft, eene beschadigde koopwaar, toepasselijk is. Zoo beduidt ook de tweede vorm van 't werkwoord, 'auwara, bederven, b. v. tweemaal bij Makkarî, II, p. 249, r. 4 v. o. en 3 v. o. Door de menigvuldige betrekkingen der Arabieren met de bewoners der Italiaansche zeesteden, is dit woord 'awâr, dat uit den aard der zaak in den handel zeer gebruikelijk was, tot de Italianen gekomen, bepaaldelijk tot de Genueezen en Pisanen, want de voorbeelden, die Ducange onder *avaria* geeft, zijn uit Genueesche en Pisaansche stukken genomen. Door de Italianen is verder het woord algemeen Europeesch eigendom geworden.

De overschrijving *avaria* is zuiver, daar bij de Italianen de *w*, die zij niet hebben, *v* wordt; de terminatie *ia* is eene gewone Italiaansche. Bij ons is *averij* de zuiverste vorm, maar de *h* in *haverij* is geenszins af te keuren. Het Arab. woord begint namelijk met een 'ain, een letter, die de Europeanen niet kunnen uitspreken en die zij óf weglaten, óf door middel der *h* uitdrukken.

AZIMUT en ZENIT.

Het eerste woord is samengesteld uit het Arab. lidwoord en het substantief *semt*; dus *as-semt*; eigenlijk *de weg, de rechte weg*, en bij de Arab. astronomen in denzelfden zin als bij ons. *Zenit* is hetzelfde woord als *semt*, bij de Arab. astronomen voluit *semt-ar-ras* (de *semt* van 't hoofd).

Er is volstrekt geen reden om in 't Hollandsch nog een *h* achter deze woorden te voegen, en het zoude

beter geweest zijn, als men *asimut* en *senit* geschreven had; het gebruik heeft het evenwel anders gewild.

AZUUR en LAZUUR.

In het Perzisch is *lajoeward* (de *j* uit te spreken als de Fransche *j* in *jour*) de lapis lazuli of lazursteen, en met de *i* er achter, is het een adjectief, wat de kleur van lazursteen heeft, *blauw*. De Arabieren hebben beide woorden overgenomen, onder de vormen *lazoeward* en *lazoewardi*, en van hen zijn zij reeds in de Middeleeuwen tot de Europeanen gekomen.

BALLEBOOS.

Is Joodsch, en beduidt *heer des huizes*, van *baal bajis* (באל בייס), dialectisch *baal bois*, *baal bos*, of met het lidwoord *baal haboos*. Zie *Letterbode*, 1844, n°. 21, p. 323, en n°. 13, p. 197; Avé-Lallemant, *Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 341.

BARKAN.

Is het Arab. *barrakân*, dat zoowel de stof aanduidt, die ook de Sp. *barracan*, de Fr. *bouracan* noemen, als een mantel van die stof gemaakt. Zie mijn *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes*, p. 68 vgg.

BAZAAR.

Het Perzische *bazaar* (بازار), dat *overdekte markt* beduidt. *Tvoyage van Mher Joos van Ghistele*, p. 291: „Den meesten deel van den straten zijn al Besaren

boven verdeet teghen den reghen ende t'heete zonneshijn, dat zijn plecken daermen alle saken vercoopt, als zyde, specerien, ghesteenten ende alle ander saken die herte ghedijncken mach."

BEDOWIJN.

Het Arab. *bedawî*, dat hetzelfde beduidt en afgeleid is van *bedoe* (in het literair Arab. *bedwon*), *open veld waar geene vaste woonplaatsen zijn, woestijn*.

BERGAMOT.

Is Turksch. De peer, die wij zoo noemen, heet namelijk in die taal *bey armoedi* (of *armôdi*) (بغت ارمودي), *heerenpeer*, want *bey* is *heer*, en *armoed*, de volksuitspraak voor *amroed*, is *peer*. Men heeft die peer zoo genoemd wegens haren voortreffelijken smaak. Het woord is bij ons betrekkelijk jong (Dodonaeus kent het nog niet), en hoogstwaarschijnlijk hebben wij het van de Franschen. Of de Italianen, die het tot de Christenvolken gebracht hebben, het misschien, toen zij *bergamoto* zeiden, met de stad Bergamo in verband brachten, hetgeen verkeerd is, laat ik in het midden.

BEY.

Het Turksche *bey* (بغت), *heer*, dat door de Arabieren *beik* en *beih* geschreven wordt (Humbert, *Guide de la conversation arabe*, p. 207).

BEZOAR.

Is het Perzische woord *pidzahr* (پادزهر), *samenge-*

steld uit *pád*, dat, vóór een substantief, *bewarend* of *uitdrijvend* beduidt, en *zahr* (of *zahir*), *vergif*, zoodat Richardson *expeller of poison* vertaalt. De *bezoar* werd namelijk als tegengif gebruikt. Het woord is, onder den vorm *bádizahr*, door de Arab. overgenomen; maar de *d* (d. i. de syllabe *di*) wordt reeds door hen soms weggelaten (zie Freytag, I, p. 79 *b*), zoodat alleen *bázahr* overblijft, of, volgens de Westersch-Arabische uitspraak, *bézahr*. Door toedoen der Westersch-Arab. medici is dit tot de Europeanen overgegaan.

BORAX.

Het Arab. *baurak* of *boerak*, Westersch-Arab. uitspraak *bórak* (بورق), dat ontstaan is uit het Perz. *boerah*.

BRONS.

Is het Perzische *boerindj* of *pirindj* (برنج en پرنج), bij Richardson *copper, valuable mountain-brass, orchalk*. Het woord is in vele Eur. talen.

CABBALA en CABAAL.

Bij de Joden is de *cabbala* eigenlijk *de wetenschap, die men door overlevering van de ouderen verkregen heeft* (van *kabbeel*, ontvangen); maar in 't bijzonder wordt onder dit woord verstaan de geheime, mystieke, allegorische uitlegging van het O. T., ook de geheime wetenschap, die, onder geheimzinnige symbolen, over de goddelijke zaken, de engelen, de geesten enz. handelt. Hiervan is *cabual* afgeleid, in den zin van: een komplot tusschen personen, die hetzelfde doel hebben,

omdat namelijk bij zulk een komplot vooral geheimhouding vereischt wordt. Het woord bestaat ook in de Romaansche talen. Dat de afleiding van de beginletters der namen der Engelsche ministers (1670—1674) van Karel II eene fabel is, heeft Mahn overtuigend bewezen (*Etymol. Unters. auf dem Gebiete der roman. Spr.*, p. 68 vg.); het is, in den zin waarin wij het gebruiken, veel ouder.

CACHEMIR.

Zoo genoemd naar eene stad, hoofdplaats eener provincie, die denzelfden naam draagt, in het koninkrijk Lahore, en die door de daar vervaardigde prachtige sjaals beroemd is.

CAFTAN.

Een woord van Perzischen oorsprong, dat evenwel, onder den vorm *chaftân*, reeds bij tamelijk oude Arab. schrijvers als naam van een kleedingstuk voorkomt. De Turken spreken uit *caftân*. Zie verder mijn *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes*, p. 162—168. Het woord is door de reizigers, die het zeer dikwijls gebruiken, naar Europa gebracht.

CALICO.

Zoo genoemd naar Calicut, stad en haven in Engelsch Indië (Madras), waar die katoenen stoffen vervaardigd werden. Wij hebben, evenals de Franschen, dit woord van de Engelschen. — Vgl. beneden *Kalkoen*.

CHEBEK of XEBEK ¹⁾.

Onder dezen naam verstaat men thans een klein oorlogschip, in de Middellandsche zee in gebruik, dat drie masten en Latijnsche zeilen heeft, en nog eenige overeenkomst vertoont met eene galei. Maar met recht maakt Jal in zijn *Glossaire nautique* (zie de art. *chabek* en *enxabegue*) de opmerking, dat het woord oudtijds een visschersvaartuig beduidde, hetgeen hij bewijst met eene plaats uit de Portugeesche *Chronica do Conde don Pedro* (15e eeuw). Verder houdt hij zich overtuigd, dat het moet afgeleid worden van het Arabische *chubeca*, *net* (dat in 't Sp. is overgegaan onder de vormen *jabega*, *jabeca*, *xabegu*, *xavega*). In de woordenhoeken van het klassieke Arabisch staat het woord niet; maar bij Boethor en bij Marcel is *chébeck* in 't Arab. *chabbák*, *chobbák* (شباك), volgens de Afrikaansche uitspraak *chabbék* (*chebbék*), *chobbék*. Jal heeft dus het woord van den waren wortel afgeleid; of hij evenwel gelijk heeft, als hij het opvat alsof het eigenlijk *net* beteekende, weet ik niet. De sprong van een net op een vaartuig, waarin visschers met netten zijn, is mij wat sterk, en ofschoon ook het door Boethor en Marcel vermelde woord *net* beduidt, zoo heeft het nog andere beteekenissen. Eene betere verklaring ware misschien te geven, als wij eene nauwkeurige beschrijving van den *vorm* van het schip, zooals die

¹⁾ In dit artikel moet de *ch* steeds op de Fransche wijze worden uitgesproken.

oudtijds was, bezaten; maar er bestaat weinig hoop, dat men die vinden zal. Het woord is in de meeste Europeesche talen overgegaan.

CHERUB, CHERUBIJN.

De verschillende meeningen over den oorsprong van dit woord en over het fabelachtige dier, dat er door wordt aangeduid, kan men vinden bij Gesenius, *The-saurus ling. Hebr.*, p. 710 vg., en bij Winer, *Bibl. Realwörterb.*, I, p. 225 vg.

Cherubijn is, evenals *serafijn*, eigenlijk een meervoud, Hebr. *cherubim*, Chald. *cherubin*, en wordt ook bij onze oude schrijvers als meervoud gebruikt, b. v. *Lekenspieghel*, B. I, c. 4:

Inden middel hemel sijn
 Neghen manieren van ynglen fijn:
 Dat sijn yngle, Archangele, Throne,
 Principate, Dominatione,
 Potestate, Cherubyn,
 Cherub ende Cherafyn.

En zoo ook in eene dergelijke plaats van Vondel (*Lucifer*, 1ste Bedrijf), ofschoon deze natuurlijk niet in de fout is vervallen, de Cherubijn en de Cherub voor verschillende wezens te houden:

Ghy weet hoe 't Engelsdom moet onderscheiden worden
 In dryderhande ry, een negenvoudige orden:
 De hoogste in Serafijn, en Cherbijn, en Troon,
 Die zitten in Godts Raet, en stercken ziju geboôn.
 De middenry bestaet uit Heerschappyen, Krachten,
 En Maghten enz.

In hetzelfde treurspel gebruikt Vondel ook *serafijn*

als enkelvoud, met het meervoud *serafijnen*, en iedereen kent zijn:

Konstantijntje, 't zaligh kintje,
Cherubijntje van om hoogh.

Een ander voorbeeld van een Joodsch woord in 't meervoud, dat wij als enkelvoud gebruiken, is *taggerijn*; zie beneden.

CHEILEK.

Joodsch, *deel*; zie Letterbode 1844, n°. 21, p. 323; het Hebr. חֵלֶק. Het woord is ook in het Jodenduitsch en Avé-Lallemant (*Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 530) geeft: „*chelek*, der Theil, Antheil, Diebsantheil.” Als ik wel onderricht ben, dan noemt men thans *cheilek*, wanneer, bij eene verkooping, eenige personen zich heimelijk, buiten weten van den verkoper, verbinden, niet tegen elkander op te bieden en later het gekochte onderling te verdeelen.

CHOCHOM of GOCHEM.

Joodsch, *wijs, verstandig, ervaren*; zie Letterbode 1844, n°. 21, p. 323, en n°. 48, p. 323; het Hebr. חֹכֶם. Avé-Lallemant (*Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 530) geeft: „*chochom, chochem, chochemer*, in der Schreibung *kochem, kochemer* üblicher, der Weise, Kluge, Gescheidte, Geriebene, Gauner.”

CIJFER.

Van het Arab. *cifr* (صفر), *ledig*, en substantive als kunstterm *de nul*. Deze oorspronkelijke beteekenis is

bewaard gebleven in het Sp. Port. Ital. *zero*, Fr. *zéro*, dat door wegwerping van den middelsten medeklinker *f* ontstaan is; maar overigens hebben de Europeanen den naam der nul, als die van het algemeenste telteeken en dat geene bepaalde waarde heeft, op de overige negen toegepast. Vergelijk Mahn, *Etymologische Untersuchungen auf dem Gebiete der romanischen Sprachen*, p. 46. Tegenwoordig beduidt *cifr* (dat verkeerdelijk *sifr* geschreven wordt; zoo staat het althans bij Boethor, Berggren en Marcel op *zéro*) in het Oosten nog *de nul*, doch volgens Berggren (op *chiffre*) ook *cijfer*; is dit zoo, dan hebben de Oosterlingen deze verkeerde beteekenis van de Europeanen overgenomen.

CIVET, CIVETKAT.

Civet komt van een Arab. woord, dat Freytag, op gezag van den Kâmoes, *zabâd* (of *zabâd*) (ذب) schrijft; andere vormen geeft hij niet op, maar zij bestaan, want in de *Kartâs* (p. 64 ed. Tornberg) leest men: *kotoet az-zabada* (ذب), *civetkatten*; Cherbonneau (in het *Journal asiatique*, série IV, t. XIII, p. 542) geeft *zebed* (ذب), en zoo schrijven ook Lyon (*Travels in Northern Africa*, p. 154, 159) en Testa (*Notice sur la régence de Tripoli*, p. 19, 20) *zebed*. Dit *zebed* is in 't Arab. het gewone woord voor *schuim*; vergelijk Prax, *Commerce de l'Algérie*, p. 21: „La civette, appelée *gattous* (chat) par les Arabes et *mzourou* par les nègres, est élevée dans le Soudan. On ne lui donne à manger que de la viande, afin que son muse acquière une odeur pénétrante. Pour obtenir ce muse, disent les

marchands de Ghdâmes, on excite l'animal; son corps se couvre alors d'une écume épaisse et blanche qu'on recueille. Cette sécrétion odorante, appelée communément civette, du mot arabe *zebéd*, qui signifie écume, prend à l'air une teinte noirâtre. On renouvelle cette opération tous les huit jours." Zie ook Lyon en Testa op de aangeh. pl.

Reeds het Middeleeuwsche Latijn had *zibethum* (zie Ducange), Ital. *zibetto*, Fr. *civette*. Wij hebben het woord van de Franschen.

CURCUMA.

Dit woord is ongetwijfeld door de Arabieren tot de Europeanen gekomen, daar zij aan denzelfden geelen wortel den naam *corcom* of *curcum* (كركم), nomen unitatis *curcuma*, geven. Van Arabischen oorsprong is evenwel het woord niet, en zeer vernuftig is de gissing van Dodonaeus (*Cruydt-Boeck*, p. 1557 b), als hij zegt: „Den naem *Curcum* schijnt van den Griekschēn oft Latijnschen *Crocum* verdraeyt te zijn,” want het Arab. woord beduidt ook *crocus*, zoodat deze gissing wel als stellig en zeker mag worden aangenomen.

DAMASCENER, DAMASCEEREN, DAMAST, DAMASTPRUIM.

Al deze woorden komen van den naam der stad Damascus in Syrië, die beroemd was door hare voortreffelijke en kunstig ingelegde klingen, haar gebloemd satijn en eindelijk ook door hare pruimen. Daarentegen moet men zich hoeden; aan *damustbloem*

denzelfden oorsprong toe te kennen; deze bloem heet in 't Fransch *violette des dames* of *giroflée des dames*, in 't Latijn *viola matronalis*, bij ons, volgens Chomel, *jufvrouwen-violier* of *juffers-violier*; in den tijd van Dodonaeus (zie zijn *Cruydt-Boeck*, p. 256 a) heette zij bij ons nog *damas bloem* (voor *dames bloem*) en later is dit *damastbloem* geworden, of, nog erger verbasterd, *mastbloem* ('t laatste koddig genoeg door Kiliaan aldus verklaard: omdat zij op den mast van een schip gelijk).

DERVIS.

Het Perzische *derwîsj* (دریش), *arm*, en van daar: monnik, die in armoede en in een klooster leeft.

DEY.

Arab. *dâ'i*, participium van 't werkwoord *da'â* (دعا), *roepen*, *samenroepen*. Deze titel duidt een zendeling aan, die belast is met de geloovigen tot den heiligen oorlog samen te roepen, en werd oudtijds door de heerschers van Algiers gevoerd; maar in 't begin der 18^e eeuw verwisselden zij dien voor den titel *pacha*, en de Arab. spelling geraakte in Algerië zoozeer in vergetelheid, dat het woord met het Turksche *dâi* (*oom van moederskant*) verward werd.

DIVAN en DOUANE.

Deze woorden, hoezeer zij bij ons ook in beteekenis verschillen, zijn hetzelfde Arab. woord, namelijk *dîwân* (ديوان). Het is evenwel niet van Arab., maar van Perzi-

schen oorsprong, en de eigenlijke beteekenis schijnt *register* te zijn. Van daar beteekent het ook: de plaats waar de beambten, die de registers houden (dat is, de beambten voor de financiën), bijeenkomen; verder de kanselarij, de audientie-zaal, de staatsraad enz. enz. Bij de Arabieren zelve werd het ook, ofschoon eerst in de latere Middeleeuwen, voor *tolkantoor* gebruikt, omdat ook daar registers gehouden werden; Freytag heeft het in dien zin niet en Engelmann citeert alleen Ibn-Batoeta, I, p. 112; men kan er bijvoegen: Ibn-Batoeta, IV, p. 265; Ibn-Djobair, p. 36; Makkarî, II, p. 148, r. 4 v. o.; Ibn-Chaldoen, *Geschiedenis der Berbers*, I, p. 401, 483, 493, 494, 597, en vooral 637 ed. de Slane; *I diplomi arabi del R. archivio fiorentino* ed. Amari, *passim*, b. v. p. 103; *Documentos arabicos para a historia portugueza* ed. Sousa, *passim*, b. v. p. 52; Boethor, Marcel en de *Dictionnaire berbère* onder *douane*; Humbert, *Guide de la conversation arabe*, p. 210. Onder allerlei vormen is dit in het Middeleeuwsch Latijn (zie Ducange onder *doana*, en voeg daarbij (*dovana*) *I dipl. ar.* ed. Amari, p. 304, 305, 307) en in de nieuwere talen overgegaan. Ons *douane* is het Fransche woord. Op 't eind der 15^e eeuw was het hier nog niet in gebruik, want men leest in *Tvoyage van Mher Joos van Ghistele* (p. 371, hoofdstuk over Tunis): „By deser voors. bemuerde plaetsen wart henlieden noch getoocht een ander schoon groot huys, ooc op tvoorn. water liggende, genaemt *Ladouwana*, daer al de coopmanschap in gebracht wert die wt der zee comt ende an lant of in der stede wesen wilt: insgelijcx al

de coopmanschap die van den lande of van der steden ter zeewaert wilt, die moet ooc int selve huys comen, den coninc daer betalende den x. pennynce vanden honderden, twele een al te onestimeerlic goet bedraecht."

Divan in den zin van *sofa* heeft Freytag ook niet, maar de Oosterlingen gebruiken het thans in die beteekenis; zie Boethor en Berggren onder *sofa*, Humbert, *Guide de la conversation arabe*, p. 203. Degeen, die den *divan*, de vergadering, bijwonen, zitten in de rondte op kussens, op eene zeer groote sofa, en van daar heeft men den naam *divan* aan die sofa zelve gegeven.

DOUANE.

Zie *Divan*.

DRAGOMAN of DROGMAN.

In het Arab. *tardjemân*, *tardjomân* en *tordjomân*, *tolk*, van *tardjama* (ترجم), *vertolken*, dat de Arab. van de Joden (Chald. *targeem*) hebben overgenomen. Onze vormen hebben wij van de Fr. (*dragoman* ook bij de Eng.); de Ital. en Sp. (It. *turcimanno*, Sp. *truchaman* (*truchimana* bij Yanguas, *Diccion. de antig. del Reyno de Navarra*, II, p. 325, document van 1395), Cat. *torcimany*) zijn minder bedorven; in *Tvoyage van Mher Joos van Ghistele* leest men *truceman* of *trucheman*.

ELIXIR.

Het Arab. *el-iksîr* (الاكسير), samengesteld uit het lidwoord en *iksîr*, dat in de goudmakerskunst den steen

der wijzen aanduidt, d. i. die bijzondere substantie, die bewerken moest, dat onedele metalen in edele veranderden. Zoo leest men bij Ibn-Batoeta, I, p. 136: „Hij wierp de koperen voorwerpen in 't vuur, haalde vervolgens een zakje voor den dag, dat hij bij zich droeg en waarin elixir was, en wierp daarvan iets op het koper, zoodat dit in goud veranderde.” Ook be- duidt het woord *quintessens* (zie de woordenboeken van Castell en van Richardson), namelijk de steen der wijzen moest tevens een algemeen geneesmiddel zijn, het menschelijke lichaam genezen, versterken en ver- jongen; daarom werd later *al-iksir* vooral voor deze substantie of eene dergelijke quintessens gebruikt, in zoo ver zij beschouwd werd als een middel om 't leven te verlengen.

Al mijne voorgangers (Marina, Sousa, Pihan, Mahn, Engelmänn) hebben zich vergenoegd met te zeggen, dat *iksir* een Arab. woord is, en zoo staat het ook in de Lexica. Het laat zich evenwel uit het Arab. niet verklaren, want vooreerst is het onbegrijpelijk, hoe het met den wortel *kasara*, die *breken* beduidt, zou sa- menhangen, en ten tweede is de vorm niet die van een Arab. woord; die taal toch heeft geen vorm *if'il* dan alleen in vreemde woorden. Het zou mij niet ver- wonderen, als er een door de Arab. veranderd Grieksch woord, waarvan de eerste of tweede letter een ξ is, onder schuilde.

EMIER.

Het Arab. *emir*, van den wortel *amara*, *bevelen*. In

't Hollandsch schrijft men beter *emier* dan *emir*, omdat men zich dan niet kan laten verleiden, den klemtoon op de eerste lettergreep in plaats van op de tweede te leggen.

FELOEK.

Verscheidene schrijvers, zooals Sousa (p. 124), Diez, Pihan, Jal (*Glossaire nautique*), leiden dit woord af van het Arab. *folk* (فلك), *schip*, en zelfs Engelmann (p. 80) neemt deze afleiding aan, ofschoon dan ook schoorvoetend en bij gebrek aan eene betere. Het verwondert mij, dat hij, als grondige kenner van 't Arabisch, ze niet dadelijk en zonder voorbehoud heeft verworpen, want het woord *folk* behoort niet tot de taal, die in de Middeleeuwen de spreektaal was; het is een oud-Arab. woord, dat wel bij de latere dichters soms voorkomt, omdat deze juist de verouderde woorden najagen, maar nooit bij prozaschrijvers, noch in de algemeene beteekenis van *schip*, noch in die van eenig bepaald soort van *schip*. Het volk en de zeelieden kenden het niet; derhalve kan het ook niet in de Romaansche talen zijn overgegaan, want dat al de daarin overgegene woorden tot de spreektaal behoorden, behoeft geen betoog.

Het woord is wel van Arab. oorsprong, maar heeft een aantal sterke, ofschoon geenszins onregelmatige veranderingen ondergaan. Het is in 't Arab. *harrâka* (حَرَّكَ). Afgeleid van den wortel *haraka*, *verbranden*, is evenwel de *harrâka* niet datgene wat wij een *brander* noemen, maar eene schuit, waaruit men de naphta op

de vijandelijke schepen wierp; men kan ze dus nog beter met eene kanonneerboot dan met een brander vergelijken. Dit is de oorspronkelijke beteekenis van 't woord; maar gewoonlijk verstaat men onder *harrâka* eene schuit of klein schip, eene soort van galei, die zoowel op zee als op de rivieren gebruikt werd, zonder eenig vijandig doel. Zie de noot van Quatremère, *Hist. des sultans mamlouks*, I, 1, p. 143 vg., en voeg bij de daar aangehaalde plaatsen Edrîsî, p. 168, 193. Dit woord is in het oud-Spaansch overgegaan, maar onder veranderden vorm. De lange *a* wordt namelijk meermalen in 't Sp. de lange *o*; zoo wordt het Arab. woord voor *stroop* (zie beneden ons artikel *sorbet*), *şjarâb*, in 't Sp. *xarabe*, maar ook *xarope*. Bovendien verandert zeer dikwijls de *l* in *r*; voor *stroop* zegt de Italiaan *scioppo*, maar ook *sciloppo*; de zuidoostenwind of *sirocco* heet in 't Port. *xaroco*, in 't Sp. *xaloque* (zie beneden ons artikel *sirocco*), en zoo in eene menigte andere voorbeelden. *Harrâka* kan derhalve in 't Sp. regelmatig *haloque* worden, en dit woord, dat in geen Spaansch woordenboek staat en dat zelfs de zoo vlijtige Jal (die de *Partidas* gebruikt heeft) verzuimd heeft op te teekenen, vind ik in de *Siete Partidas* van Alfons X (13^e eeuw), Part. II, tit. 24, ley 7, waar onder de kleine zeeschepen genoemd worden: „*leños, et haloques et barcas*,” duidelijk hetzelfde als de Arab. *harrâka*. Nu wordt in alle Spaansche woorden de *f* voor de *h* geschreven en omgekeerd; in plaats van *haloque* kan men dus ook schrijven *faloque*; 't is louter een verschil in de schrijfwijz, niet in de uit-

spraak. *Falouque* schreef men ook in Frankrijk in de 17^e eeuw (zie Jal op *falouque*); oud-Sp. *faluca*; beide met verandering van *ó* in *oe*. De veranderingen in Ital. *feluca*, *filuca*, *filucca*, Fr. *felouque*, bij ons *feloek*, zijn zeer gering; Sp. en Port. is het nu *falua*.

Het woord is eindelijk tot de Arabieren teruggekeerd, die er evenwel hun *harráka* niet in herkenden en het uitspraken zooals zij zelve het hoorden uitspreken. Men vindt dit *felouka* (فلكوكا) bij Dombay (*Gramm. ling. Mauro-Arab.*, p. 100) als *phasebus*, bij Humbert (*Guide de la conversation arabe*, p. 127) als *barque de pêcheur*, bij Boethor en bij Marcel onder *felouque*, in den *Dictionn. berbère* onder *barque* enz.; maar 't is een nieuw, in de Middeleeuwen geheel onbekend woord, dat de Arab. bewoners van de kust der Middellandsche zee van de Europeanen hebben overgenomen.

Dat overigens de *harráka* en de *feloek* dezelfde soort van schip is, lijdt geen twijfel. De *feloeken* toch behoorden oudtijds tot de galeien; het waren kleine roeischepen met van vier tot tien riemen, één mast en één groot driehoekig zeil (zie Jal op *falouque*, *falua*, *felouque* en *filuca*). Later zijn zij grooter geworden.

FIRMAN.

Het Perz. *fermán*, *bevel*, *koninklijk bevelschrift*. Het werkwoord is *fermoeden*, *bevelen*.

GANF.

Is het Hebr. *gannáb* (גנב), *dief* (van *ganab*, *stelen*), dat door de Joden *gannaw*, *gannew*, *gannef*, *ganf*

uitgesproken wordt. Avé-Lallemant (*Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 543) geeft: „*gannew* (Jüd. *ganaw*), der Dieb; *gannewen*, *ganfen*, stehlen.” Het-werkwoord *genffen*, in den zin van *stelen*, geeft ook Vulcanius in een lijstje van dievenwoorden, dat achter zijn werkje *De literis et lingua Getarum* (L. B. 1597) staat (p. 107).

GAZEL.

Is het Arab. *gazaal* (غازال), volgens de uitspraak in Noord-Afrika *gazeel*, en is in de meeste Europ. talen overgegaan.

GEMBER.

Het Arab. *zendjebil*, dat op zijne beurt uit het Prâkr. *singâbêr* (Skr. *çringavêra*) ontstaan is. Thans is het woord bij ons bijna onkenbaar geworden; maar de trasp-gewijze verandering kan men uit de woorden van Dodonaeus zien, als hij zegt (*Cruydt-Boeck*, p. 1558 a): „Dese wortel is hier te lande bekend met den naem *gengebeer*, *gengber*, *gember*.” In *Tvoyagè van Mher Joos van Ghistele* (einde der 15e eeuw), p. 182, *ghijngebeer* en *ghinghebeer*. Zooals men ziet, is de laatste letter in 't Arab. woord een *l* en in 't onze een *r*; dit zou doen vermoeden, dat ons woord niet het Arab., maar het Gr. ζιγγίβερις is. Toch geloof ik eer, dat wij het van de Arab. hebben, want de *l* is nog over in *gengible*, dat het Sp. naast *gengibre* heeft, en dit *gengibre* luidt ook *agengibre*, welk voorgevoegd *a* het Arab. lidwoord is. De eerste letter, een *z* in 't Arab., is nog in 't Middeleeuwsch Latijnsche *zinziber* (bij Ducange) en in 't

Ital. *zenzevero*, *zenzero*, maar is in de andere talen overgegaan in *g*, hetgeen meer geschiedt; een tweede voorbeeld geeft ons volgende artikel. Ook de Arab. *dj*, die bewaard gebleven is in de Sp. vormen, in 't Port. (*gingivre*, *gingibre*), in 't Fr. (*gingembre*) en in onze oude vormen *gengebeer*, *gengber*, is in *z* veranderd in 't Lat. *zinziber* en 't Ital. *zenzevero*; ook hiervan zijn meer voorbeelden; zie Engelmann, p. XXIV, en vergelijk Renou achter Carette, *Géographie de l'Algérie*, p. 291: „Il arrive souvent que les Arabes prononcent un *dj* pour un *z*, et réciproquement.”

GIRAFFE.

Het Arab. *zarâfa*. (*zerâfa*), *zorâfa*, ook *zarrâfa* (zâ); waarschijnlijk is evenwel het woord niet van Arab. oorsprong, en zullen de Arab. den naam, te gelijk met het dier dat er door wordt aangeduid, wel uit de binnenlanden van Afrika hebben ontvangen. Wat den vorm betreft, zoo is bij sommige Middeleeuwsche reizigers de eerste letter nog een *z* of een *s*, doch bij anderen reeds een *g* (zie de plaatsen bij Quatremère, *Hist. des sultans mamlouks*, I, 2, p. 108, 273); vergelijk over die verandering van *z* in *g* het voorgaande artikel. De vokaal *i* is door den vorm *zerâfa* te verklaren.

GOCHEM.

Zie *Chochom*.

HALLELUJA.

Samengesteld uit den imperativus in 't meervoud van

den vorm *piël*, van het Hebr. werkwoord *halal*, *prijst*, en *jâh*, dat hetzelfde uitdrukt als *Jehova* (zooals wij verkeerdelijk uitspreken). Men moet niet zeggen *hallé-luja*, zooals velen doen en zooals men dikwijls bij onze dichters vindt, want de *e* is zoo kort mogelijk.

HAREM.

Is onveranderd het Arab. *harem* (حرم), eigenlijk datgene wat heilig of waartoe de toegang slechts aan zekere personen veroorloofd is; van daar: dat gedeelte der woning, dat voor de vrouwen bestemd is; ook de vrouwen zelve.

HAVERIJ.

Zie *Avarij*.

HEGIRA.

Het Arab. *hidjra*, *het verlaten der geboorteplaats*; *al-hidjra* is het vertrek, de vlucht, van Mohammed uit Mekka naar Medina, waarmede de Mohammedaan-sche tijdrekening aanvangt.

HORDE.

Is het Turksche *oerdoe*, *kamp*, daaronder begrepen al degenen, die met het kamp medetrekken, zooals de kooplieden, de handwerkers enz. Van daar gebruiken wij *horde* (de *h* is overtollig) in den zin van: zwer-vende stam Tartaren of Turken, en men doet verkeerd, als men het op andere volken, b. v. op de Arabieren, toepast. Volgens de opmerking van Pihan, was *horde*

in 't Fransch weinig bekend eer Voltaire het gebruikte in deze schoone verzen van zijn *Orphelin de la Chine* (acte I, sc. 2):

J'ai vu de ces brigands la horde hyperborée
Par des fleuves de sang se frayant une entrée
Sur les corps entassés de nos frères mourants,
Portant partout le glaive et les feux dévorants.

Waarschijnlijk is het ook hier eerst in gebruik gekomen, toen het in Frankrijk gewoon geworden was.

HOURI. ¹⁾

In het Arab. beduidt *ahwar*, fem. *haurá*, plur. *hour*, een gazel, en overdrachtelijk een jongeling of meisje, die of dat zeer zwarte oogappels heeft, terwijl het wit zeer helder is. Mohammed heeft in den Koran aan de geloovigen beloofd, dat zij in 't hemelsche Paradijs *hour* zullen vinden, d. i. meisjes met zulke oogen. In die Koranplaatsen is het een meervoud, dat substantive gebruikt wordt; maar de Perzen en Turken gebruiken uit onkunde *hour* als een enkelvoud, in den zin van een meisje uit het Paradijs, en de Perzen hebben hiervan, met achtervoeging van *î*, in hunne taal de gewone terminatie van het nomen unitatis, gemaakt *hourî*, één meisje uit het Paradijs.

ISLAM, ISLAMISME, MUZELMAN.

Islam, of eigenlijk *islaam*, is een nomen actionis (infinitivus) van den vierden vorm, en het werkwoord

¹⁾ In dit artikel moet *ou* steeds als in 't Fransch worden uitgesproken.

aslama beduidt: *zich overgeven, onderwerpen*, namelijk aan den wil Gods. Dit is een der voornaamste kenmerken van de leer, die Mohammed gepredikt heeft, en hij zelf noemde ze *islaam*. Aan zijne volgelingen gaf hij den naam van *mostim* (*mustim*), welk woord een participium activum is van denzelfden vorm. In het Perzisch is *mostimân* het meervoud van dit woord, maar hetzelfde, als *musulmân* uitgesproken, is in die taal, evenals in het Turksch, ook een enkelvoud, en van daar het Fr. *musulman*, ons *muzelman*.

JAKHALS.

In de talen onzer naburen zuiverder dan bij ons; is het Turksche *djakâl* (چقال).

JANITSAAR.

Het Turksche *jenîtsjeri* (يئيچري), *nieuwe soldaat* of *soldaat van het nieuwe krijgsvolk*; samengesteld uit *jenî*, *nieuw*, en *tsjerî*, dat zoowel *soldaat* als *krijgsvolk* beduidt.

JASMIJN.

Hebben wij van het Arab. *jâsemoen*, in statu obliquo *jâsemîn*, maar de oorsprong is niet Arabisch.

JATAGAN.

Soort van Turksche dolk; wordt ook zoo in het Turksch geschreven (يتغان en يتغان).

KABAAI.

Bij ons in den zin van *kamerjapon*, is het Perzische (door de Arabieren overgenomene) woord *kabâ*, of

eigenlijk het nomen unitatis daarvan, *kabâi* (كباي), een kleedingstuk waarvan Thévenot (*Suite du Voyage de Levant*, p. 173) de volgende beschrijving geeft: „Par dessus ils ont une veste, qu'ils appellent *Caba*, qui est ordinairement de toile de coton tres-fine, teinte de rouge, jaune, vert ou autre couleur selon la fantaisie, et tellement lisée qu'elle semble du satin; cette veste est cotonnée et picquée, et vient jusqu'à my-jambe; elle est fort échancrée par le devant, et le côté droit s'étend juste sur l'estomach, et vient s'attacher sous l'aisselle gauche avec des cordons, et le côté gauche s'étend pardessus et vient s'attacher au côté droit avec quatre cordons, et il en reste un qui ne s'attache point, mais qui pend sur les autres; de cette maniere ils ont l'estomach bien couvert et bien serré, car cela est fort juste sur le corps jusqu'à la ceinture qui est fort étroite, et depuis la ceinture elle va toujours en élargissant, de maniere qu'elle semble une cloche par bas, se soutenant en rond, comme s'il y avoit un cercle de fer, et cela à cause du coton dont elle est garnie. Les manches sont justes aux bras pour la largeur, mais elles sont beaucoup plus longues, c'est pourquoy ons les plisse afin qu'elles ne passent pas le poignet.” Zie verder mijn *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes*, p. 352—362.

Daar dit woord, voor zoover mij bekend is, in andere Europ. talen niet bestaat, zoo schijnt het een der weinige, die wij rechtstreeks uit het Oosten hebben ontvangen, namelijk uit Java, waar de kleeding van den inboorling uit een *sarong* en een *kabaai* bestaat.

KADI.

Het Arab. woord voor *rechter*; *قاضي*, in statu constructo *قاضي*, eigenlijk een participium activum van 't werkwoord *kadâ*, *beslissen*, *bepalen*, *verordenen* enz.

KAÏCK.

Van Lennep (*Zeemans-woordeboek*) geeft dit woord in twee beteekenissen, namelijk 1°., als verouderd, benaming, die gegeven placht te worden aan de sloep eener galei; en 2°., klein vaartuig, in gebruik op de Zwarte zee. Het is het Turksche *kâik* (كايك), dat in vele nieuwere talen is overgegaan; zie Jal, *Glossaire nautique*, op *caïc*, *caico*, *caïq*, *caïque*. Te Constantinopel is de *kaïck*, een bevallig en ligt vaartuig, met een of meer roeiers, zeer in gebruik; partikulieren mogen niet meer dan vijf roeiers hebben; de ministers der Porte en de vreemde gezanten hebben er zeven (Pihan).

KALIEF.

Het Arab. *chalîfa*, eigenlijk *plaatsvervanger*, namelijk van den Profeet.

KALKOEN.

„Kalkoenschen, oft kalekutschen haen,” Kiliaan. Men ziet dus, dat het woord van denzelfden eigennaam gevormd is als *calico*.

KAMFER.

Het Arab. *kâfoer* (كافور), dat het Prâkr. *kappoerä*

of *kâpoerä* (Skr. *karpoera*) is. De *n* of *m*, die in een der Ital. vormen (*cafura*) en in 't middel-Hoogd. (*gaffer*) niet is, is ingeschoven. Sp. *alcanfor* en *canfora*, It. ook *canfora*, Fr. *camphre*, en dit is onze vorm.

KANDIJ.

Het Perzisch-Arabische *kand* (كند), dat den zin heeft, dien wij aan *kandijzuiker* hechten, en dat op zijne beurt het Indische *khanda* is; zie Mahn, *Etymol. Unters. auf dem Gebiete der roman. Spr.*, p. 47.

KAPOERES, KAPORES.

Is van Joodschen oorsprong. Het wortelwoord (Hebr. *kiffee* of *kippeer*, כִּפֵּר) beduidt eigenlijk *bedekken*; van daar, als men van God spreekt, de zonden bedekken, d. i. *vergeven*, en als men van menschen spreekt, *verzoenen*. *Kappâra* (כַּפָּרָה bij Buxtorf) of *kappora*, in 't Jodenduitsch *kappore*, is: reiniging, verzoening, zoenoffer, en door uitbreiding van beteekenis: het den ondergang gewijde, verderf, onheil, ongeluk, dood. In 't Jodenduitsch zegt men: Werd' mein Kap-pore! in den zin van: du sollst meinetwegen verderben! Zie Avé-Lallemant, *Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 392, 553, die er bijvoegt: „*Kappore machen, setzen, umbringen, ermorden, vernichten. Kapores, adject. und adverb. gebraucht, todt, hin, verloren.*”

Ofschoon men dikwijls hoort zeggen: „Kapot, kapot, kapoeres!” zoo schijnt *kapot* hier toch niet mede samen te hangen, en Avé-Lallemant heeft dan ook *kaput* niet als Jodenduitsch opgenomen. Evenmin is *kapot* een

kozakkenwoord, zooals men dikwijls verzekert; het is het Fransche *capot*, eene uitdrukking in het piketspel; *être capot* wordt gezegd van een speler, die geen enkelen trek maakt, en *faire capot*, al de trekken maken. Zoo bij Focquenbroch, *Werken*, I, p. 17:

Indien wij dit affront verdraagen;
Riep Mimas, als een halve zot,
Zo zie ik ons in korte dagen,
Al t'zamen repiek en kapot.

Mogelijk is *capot* het Sp. *capote* (vgl. Victor, *Tesoro de las tres lenguas*, Genève, 1609: *capôte*, un *capot*, habillement de villageois, c'est aussy iniure qu'on leur diet); althans de uitdrukking in 't piketspel *dar capote* was in Spanje in 't begin der 17e eeuw gewoon, zooals blijkt uit Cobarruvias, *Tesoro de la lengua Castellana*, Madrid, 1611, p. 193, col. 2. Doch dit is genoeg voor ons doel, hetgeen geen ander was, dan om te bewijzen, dat *kapot* een anderen oorsprong heeft dan *kapoeres*.

KARAF.

Dit woord is ontwijfelbaar van Arab. oorsprong. Engelmann schijnt er anders over gedacht te hebben, daar hij *garráfa* niet heeft opgenomen (evenmin als Pihan *caraffe*), ofschoon zijn voorganger Marina het heeft, trouwens, als naar gewoonte, met eene bespottelijke afleiding. Diez heeft te recht aan den Arab. wortel *garafa*, *scheppen*, gedacht; maar wat hij er bijvoegt: „vergelijk het Arab. *geráf* [l. *giráf*], een maat voor drooge dingen,” had hij gerust weg kunnen laten,

daar datgene, wat met een karaf geschept wordt, gewoonlijk nog al vloeibaar is.

Freytag geeft *gorof* als *kleine beker*, en Cherbonneau zegt (*Journal asiatique*, série IV, t. XIII, p. 68): „*gorf*, petit vase avec une anse qui sert à puiser de l'eau." Dit is nog geen karaf, maar deze vinden wij nagenoeg bij Jackson (*Account of Timbuctoo*, p. 231), want waar hij de maaltijden der Marokkanen beschrijft, zegt hij: „When the company have seated themselves, a slave or a servant comes round to the guests, to perform the ceremony of washing of the hands; a brass bason or pan is brought round to all the company, the slave holding it by his left hand, while, with the right hand, he pours water on the hands of the guests from a (*garoff*) pitcher, in the form of an Etruscan vase, having a towel thrown over his shoulders to dry their hands." Deze „kruik in den vorm van een Etruscische vaas" gelijkt sterk op onze karaf, behalve dat de laatste van glas is. Verder is *garof* ook de vorm niet, waarvan het Sp. *garráfa*, de eenige vorm in de Romaansche talen, die in aanmerking mag komen, is afgeleid. *Garráfa* wijst allerduidelijkst op een Arab. *garráfa* (غَرَّافَة). Wel kan ik niet bewijzen, dat dit woord, dat niet in onze woordenboeken staat, in dien zin gebruikt werd; maar het komt voor als de naam van een hydraulisch werktuig (zie de Goeje's Glossarium op *Beládzorî*, p. 77; ook hierbij ligt de beteekenis van *scheppen* ten grondslag), en juist die woordvorm is voor dergelijk huisraad de gebruikelijke; vergelijk b. v. *barráda* (Sp. *albarráda*, Port. *abbar-*

râda), *koelvat* enz. Verder dient opgemerkt, dat *garrâfa*, in den zin van *karaf*, zeker uitsluitend door de Spaansche Arabieren, en waarschijnlijk eerst in later tijd, gebruikt werd; het voorwerp zelf schijnt door hen te zijn uitgevonden, en men vindt dit woord, of andere van denzelfden wortel afgeleide, in *dezen* zin alleen in Marocco terug, waar door de menigte daarheen geëmigreerde Spaansche Mooren vele Sp.-Arab. termen zijn bewaard gebleven. De woordenboeken der hedendaagsche Arabische taal geven dan ook op *carafe* geheel andere woorden.

Het Sp. *garrâfa* is in 't Ital. *caraffa* geworden, in 't Fr. *caraffe*, en 't laatste is ons *karaf*.

KARAVAN.

Het Perzische *karwân*, *كروان*.

KARAVANSERA.

Samengesteld uit de twee Perzische woorden *karwân* (karavaan) en *serâi* (groot gebouw; vgl. lager *Serail*), *كروانسرائي*.

KARBATS of KARWATS.

Is het Turksche *karbâdj* (*قرباج*), *bullepees* of *ka-meelpees*, waarvan men zich in 't Oosten bedient om de slaven en de lastdieren te slaan. De beteekenis is evenwel in 't Oosten zelf reeds gewijzigd; zoo zijn de karbatsen, die te Caïro verkocht worden, te Sennaar in Nubië gemaakt van de huid van het nijlpaard (zie Burckhardt, *Travels in Nubia*, p. 62 n., 252; Turner,

Journal of a Tour in the Levant, II, p. 365), en in den *Voyage au Ouadây* trad. par Perron, p. 367, wordt *kourbâdj* verklaard door *tige de ser*. Van dit woord hebben de Arab. het werkwoord *karbadja* (كربج) gemaakt (zie Fleischer, *De glossis Habichtianis*, p. 55, en in de voorrede op het IXe deel zijner uitgaaf der 1001 Nacht, p. 17); wij zouden even goed *karbatsen* als werkwoord kunnen gebruiken.

KARMEZIJN, KARMOZIJN, KARMIJN.

Zie *Alkermes*.

KARWATS.

Zie *Karbats*.

KARWIJ.

Is wel het Lat. *careum* (Gr. κάρον), maar de vorm bewijst, dat het door de Arabieren, die het uit het Latijn hadden, tot de Europ. volken gekomen is. Arab. *karâwiâ* (كراويا), Sp. *alcaravea* en *carvi*, 't laatste ook Ital. en Fr., bij onzen Dodonaeus (*Cruydt-Boeck*, p. 518 b) *carwi*; Eng. *caraway*.

KATOEN.

Het Arab. *koton* (قطن). In het Sp. nog met het Arab. lidwoord *algodon*, Ital. *cotone*, Fr. *coton*. Verkeerdelijk is bij ons en bij de Duitschers de eerste vokaal een *a* geworden; onze voorouders schreven beter *cottoen*.

Het middelnederlandsche *acotoen* (*acottoen*, *accotoen*, *aucotoen*), een wambuis, dat de ridders onder het

harnas droegen en dat van binnen met katoen gevoerd was, is ook het Arab. *al-koton* (Prov. *alcoto*); zie de Vries, *Middelnederlandsch Woordenboek*, I, p. 167, bij welk artikel evenwel moet gevoegd worden, dat de Arab. het woord in dezen specialen zin *niet* gebruiken; het is bij hen nooit een bepaald kleedingstuk.

Van geheel anderen oorsprong en beteekenis is het woord *katoen* in de spreekwijs: *houd je maar katoen!* voor: *houd je maar bedaard!* Dit is het Joodsche *katoon* (קטון), *klein*.

KAUSCHER.

Zie *Koscher*.

KIOSK.

Het Turksche *kieusjk* (كوشك), bij Meninski: een prachtig huis, paleis, vooral in een fraaien tuin. Bij Ibn-Batoeta staat het eveneens (natuurlijk als een vreemd woord) in den zin van *groot paleis* (III, p. 212, 271), maar het duidt ook een minder trotsch gebouw aan; zoo bij Pananti (*Mijne lotgevallen in de Barbarijsche roofstaten*, II, p. 37): „De Mooren brengen eenige uren van den dag in zekere koffijhuizen door, welke *kiosk* heeten en kleine gebouwen zijn, die een fraai uitzigt naar alle kanten hebben, als zijnde slechts van boven gedekt, om de zonnestralen af te keeren.” Wij gebruiken dus het woord niet verkeerd, als wij een in den Oosterschen smaak gebouwd tuinhuis zoo noemen.

KIT.

Bordeel. Is het Joodsche woord *kissé* (כסא en כסה),

dat in het O. T. de deftige beteekenissen *zetel*, *troon* (ook van den troon Gods) heeft; maar bij de Rabbijnen is *bait ha-kissé* (het huis van den zetel) reeds *het heimelijke gemak* geworden, en sedert is de beteekenis al meer en meer verlopen, zooals men zien kan uit het volgende artikel van Avé-Lallemant (*Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 558): *Kitt* (das hebr. *kissé*, Sessel, besonders bedeckter Sitz, Tronsessel, Dach, Haus), das Haus, Behausung, Krughaus, Herberge, Gauner-verkehr, Bordell, Gefängniss, Zuchthaus, Armen- und Werkhaus.

KOEPSEL.

Zie *Alkoof*.

KOESKOES.

Gebruiken wij in den zin van *ratjetoe* (ratatouille), een (gewoonlijk niet zeer smakelijk) mengsel van allerlei spijzen; ook in overdrachtelijken zin. Het is de naam van het echt nationale gerecht in Marocco en Barbarijë. Voor Arab. houd ik het woord niet; het is of Berbersch, of uit eene negertaal, in allen gevalle Afrikaansch. Golius (en uit hem Freytag) schrijft *koeskoes* (كسكس), en zoo staat ook in het HS. van Ibn-Batoeta, dat aan Prof. de Gayangos toebehoort, maar de uitgaaf (IV, p. 394) heeft *koeskoesoe* (كسكسو); Pedro de Alcala (onder *hormigos de massa*) schrijft ook *cuzcuçu*; de meeste Europ. reizigers schrijven eveneens, en in Syrië, waar men dit gerecht uit Barbarijë ontvangen heeft, zegt men *koeskoesoën* (Berggren, p. 264, كسكسون).

Bijna alle reizigers, die Noord-Afrika op verschillende tijden hebben bezocht, spreken over dit gerecht. Het zij dus genoeg, over de manier, waarop het wordt toe- bereid, ééne enkele beschrijving mede te deelen, na- melijk die van Høest (*Nachrichten von Marokos*, p. 107 vg.), die zich aldus uitdrukt: „Eine Maurin nimmt ein grosses hölzernes Geschirr, worinnen sie ein wenig Weizenmehl und Wasser hin und herrührt, bis es wie Grütze wird. Sie thut hernach so oft eine Handvoll Mehl und ein wenig Wasser hinzu, und bearbeitet es, bis sie eine so grosse Portion bekommen hat, als nöthig ist. Alsdann wird ein irdener Topf mit frischem Fleisch auf das Feuer gesetzt, oben auf denselben wird ein anderer irdener Topf mit Löchern in dem Boden ge- setzt, worinnen der vorhin bereitete *Kuskus*, unter aufgelegtem Deckel, von dem heissen Dampf oder Dunst, welcher aus dem Fleischtopf steigt, kochen muss, und da bisweilen etwas von der Suppe auf den *Kuskus* gethan wird, bis er endlich genug gekocht ist. Nunmehr wird er in einem grossen Steingefässe angerichtet, wel- ches nach unten ganz schmal, und oben weit ist; auf den *Kuskus* wird das gekochte Fleisch gelegt, und zugleich hartgekochte geschälte Eyer, mit einigen ge- kochten *Garavanços*. Zulezt thut man Butter hinein, und färbt das Ganze mit Safran. Die Suppe wird ge- meiniglich weggeschüttet.”

Vele reizigers verzekeren, dat het een smakelijk, ofschoon wel wat zwaar te verteren gerecht is.

Het woord is waarschijnlijk door onze zeelieden hier- heen gebracht. Ook *onze* oude reizigers vermelden het.

KOFFIE.

Het Arab. *kahwa* of *kahwé* (قهوة). Dit woord is langen tijd een van de vele namen voor *wijn* geweest, die de Arab. hebben, en daar de wortel beduidt: *een afkeer hebben* van spijs, zoo zeggen de Arab. philologen, dat de wijn zoo genoemd is omdat hij den eetlust wegneemt; zij voegen er bij, dat, toen men in de 15e eeuw koffie begon te drinken, de naam *kahwé* op dien drank overging omdat hij wakker houdt, een afkeer van den slaap doet ontstaan. Als men evenwel in aanmerking neemt, dat de echte Mochakoffie eene zeer bedwelmende en dronkenmakende kracht heeft, dan laat zich de overgang van beteekenis gemakkelijker verklaren.

Cahwé is door het Ital. *caffè* (voor 't eerst werd de drank te Venetië ingevoerd in 1615) tamelijk getrouw wedergegeven, en ook door het Fr. *café*. Bij ons en bij de Engelschen zijn beide vokalen verkeerdt.

KOLBAK.

Het Turksche woord *kalpák* (كالباق) duidt in het Oosten verschillende soorten van mutsen aan, die door een bijgevoegd adjectief nader bepaald worden, maar die alle den vorm van onze grenadiersmutsen hebben. Zoo is de *ka'pák za'tarí* van zwart geitenvel; eveneens, maar ook van laken, de *kalpák tatarí*, zooals de Tartaren of koeriers dragen; de *drogmans-kalpák* is van beerenvel; zie Berggren, p. 798. Over 't algemeen is het het hoofddekseel der drogmans, der geneesheeren,

der Armeniërs, der Syrische Christenen en der Joden. In Frankrijk is de kolbak het eerst gedragen door de jagers te paard, na hun terugkeer uit Egypte.

KORAN.

Is in 't Arab. eigenlijk een onbepaalde wijs en be-
duidt *lezen, reciteeren, voordragen*; Mohammed heeft
de benaming van de Joden overgenomen, die het werk-
woord *karâ (lezen)* vooral in den zin van het bestu-
deeren der Heilige Schrift gebruiken. Hij zelf verstond
onder *korân* zoowel elke afzonderlijke openbaring, als
verscheidene of alle te samen. Sedert is het de naam
geworden voor het boek, dat al de openbaringen bevat,
die de Profet ontvangen heeft.

KOSCHER of KAUSCHER.

Het Joodsche *kasjeer, kosjeer, kosjer* (כָּשֵׂר, כֹּשֵׁר),
passend, geschikt, geoorloofd, rein. „Koscher sein,
koscher gehen, unverdächtig sein, ohne Besitz von
Diebsgeräth oder Diebsbeute sein,” Avé-Lallemant, *Das
deutsche Gaunerthum*, IV, p. 562.

KOTSEN.

In het Hebr. *kó* (קו), *koet* (קוט), *koets* (קוץ), woor-
den die Gesenius voor klanknabootsende houdt, *over-
geven, braken*. Bij ons is het woord uit de studenten-
taal bekend genoeg, maar de Duitsche studenten hebben,
volgens Avé-Lallemant (*Das deutsche Gaunerthum*,
IV, p. 447), van de Joden ook de spreekwijs overge-
nomen *koz dich*, in den zin van (gib's von dir) *zey
wat gij wilt, spreek vrij uit*.

LAK.

De Arabieren, de Perzen en de Indiërs (*lâksjâ*) schijnen onder deze benaming verschillende verfstoffen te hebben verstaan, die de roode kleur met elkander gemeen hebben. Volgens de oude Arab. woordenboeken, die Golius en Freytag gebruikt hebben, is *lakk* (لك) de naam eener plant, waarmede het geitenleêr geveerd wordt, en *lokk* het sap dier plant; vergelijk Tristram, *The great Sahara*, p. 155: „For red dyes they use a wood brought from the interior of Africa, called *lukk*;" Daumas, *Le Sahara algérien*, p. 200, geeft alleen: „*louk*, substance rouge pour teindre," zonder nadere bepaling, en Marmol zegt, daar waar hij over de stad Quiteva in de provincie Dar'a (Marocco) spreekt (*Descripcion de Affrica*, III, fol. 5, col. 4): „Van daar komt de anijl [zie boven], waarmede men de fijne stoffen verft, en de *lic*, waarvan men in Afrika voor de zeer fijne wol eene verf maakt, die eene rozenroode kleur geeft (que da el color carmesi nacar), welke bij de Afrikanen zeer in trek is." Carette (*Géographie de l'Algérie*, p. 255) geeft: „*Lek* pour la teinture, *ilex coccifera*;" elders (*Etudes sur la Kabilie*, I, p. 329): „couleur rouge que les Arabes appellent *lek*, et qui a été reconnue sur échantillons être l'*ilex coccifera*," en (p. 380): „Le *lek* est le kermès (*cocca-ilicis*), que l'on trouve sur le chêne nain (*quercus coccifera*) en Espagne, en Provence et en Grèce." In den *Mos-ta'inî*, die in 't begin der twaalfde eeuw te Saragossa geschreven is, luidt het artikel *lakk* aldus (HS. 15):

„In het Syrisch *laka* ¹⁾; 't is de gom van een boom, die in Arabië groeit; volgens anderen is het de *kermez* [zie boven ons artikel *alkermes*]; weder volgens anderen, is het de gom van de *kermez*.” Boethor en Berggren (p. 856) geven: laque, sorte de gomme, *zamaçh al-lakk*. Bij Richardson wordt het Perzische *lák* (لآك) aldus verklaard: „Lac, a kind of lake produced from lac used for dyeing red,” en ook „wax,” terwijl men onder *luk* vindt: „The substance commonly called gum-lac, being the nidus of an insect found deposited on the twigs of certain trees in India, and from which a beautiful red lake is extracted, used in dyeing.”

Men ziet dus, dat het woord eene roode verfstof aanduidt; bij ons verstaat men er gewoonlijk datgene onder, wat Richardson in de laatste plaats noemt, namelijk eene soort van geelachtig roode gom of harst, die door een insect, de *coccus lacca*, op de bladen en kleine takken van zekere boomen in Indië wordt nedergelegd. Verder hebben wij lak om te verlakken, een fraai vernis dat uit China komt en waarvan de *lak* een bestanddeel uitmaakt (hierover wordt uitvoerig gehandeld in de *Revue de l'Orient et de l'Algérie*, I (1847), p. 255), en lak om te zegelen, want, zooals onze Dodonacus zegt (*Cruydt-Boeck*, p. 1468 b), „de

¹⁾ De taal, waaraan de Joodsche auteur van den *Mosta'ini*, evenals velen zijner geloofsgenooten, den naam van Syrisch geeft, is niet dat dialect van het Arameesch, dat wij onder den naam van Syrisch verstaan, maar het Chaldeenwesch. *Laka* staat dan ook in Buxtorf, p. 1142; zie verder de schrijvers aangehaald in de *Proeve van oudheid-, taal- en dichtkunde* door het Genootschap Dulces aute omnia Musac (Utrecht, 1775), p. 207.

inwoonders van Indien plegense tot poeder te brengen, ende daer nae te smilten, ende daer eenige verwe bij te doen, die zij begeeren, te weten, geel, swart, groen oft root, ende daer lange rollen van te maken, sulex als men in dese landen gebruyet om de brieven mede toe te segelen." Tegenwoordig gebruiken de Arab. *lekk*, *lokk* of *loek* in denzelfden zin; zie Boethor, Berggren en Mareel onder *cire (d'Espagne)*, Cherbonneau, Roland de Bussy, *L'idiôme d'Alger*, p. 511.

Reeds in de Middeleeuwen is het woord naar Europa gekomen; zie Ducange onder *laca*.

LAWAAI.

In het Joodsch is *lewai* (לוי), *lewaai* (לוי), een tuschenwerpsel, dat bij wenschen gebruikt wordt en den zin heeft van het Latijnsche *utinam*, *ach*, *dat toch*. De Joden hadden het dikwijls in den mond als zij onder elkander met hunne gewone levendigheid en luidruchtigheid spraken; van daar onze spreekwijzen: er is groot lawaai, hij maakt veel lawaai enz.

LAZUUR.

Zie *Azuur*.

LIMOEN.

Het Perz. *limoen* (ook *limoe* en *limoenâ*), in 't Arab. *laimoen*.

LUIT.

Fr. *luth*, Sp. *laud*, Port. *alaud*, de laatste vorm

is de zuiverste, want het is het Arab. *al-'oed* (العود), samengesteld uit het lidwoord en het woord 'oed, dat hetzelfde instrument aanduidt.

MAGAZIJN.

Het Arab. *machzen*, verzachte uitspraak *machazen*, van het werkwoord *chazana*, *bewaren*, *de plaats*, *het gebouw*, *waar men iets bewaart*; Sp. *magacen*, ook *almacen*; Port. *almazem*, *armazem*; Ital. *maggazino*; Fr. *magasin*. Het woord is bij ons niet oud; Kiliaan heeft het niet, en Ambrosius Zeebout, die met van Ghistele, bij wien hij kapelaan was, in 1481 het Oosten bezoekt, vermeldt het als een Arabisch, toen hier nog onbekend woord, daar hij zegt (*Tvoyage van Mher Joos van Ghistele*, p. 198): „Ende in d' onderste panden siint al verwolven vauten elck afgeschutt op hem selven, daer ele coopman zyn coopmanschap in sluit, daer ghenacmt Magasiennen,” en elders (p. 228): „Maer hoewel dattet een schoon behuysde plaetse is daer en zijn poorten noch mueren: Ende is een vanden besten Avenen vander Rooder Zee, daer oock aencommen alle de Specerien die gebracht werden wt India ende den lande daer ontrent, naer de landen des Souldaens ende naer Europen. De Souldaen heefter doen maken veel groote huysen ghenacmt Magazeenen, daer in al de specerie gedaen wert als zy ontladen is, ende moet daer eenen zekeren tijt bliven eer mense verpurnen mach: Dien tijt leden, de Souldaen zijn Recht hebbende, so wertse ghevoert met grooten Carrevanen daer mense hebben wilt al de weerelt deure.” Ook in

het Duitsch is *Magazin* niet oud; volgens Schmitthenner's *Wörterbuch, umgearbeitet von Weigand*, is het daarin eerst in de 17^e eeuw opgenomen.

MAMELUK.

In het Arab. *mamloek*, *slaaf*; het is het partic. pass. van het werkwoord *malaka*, *bezitten*. Het korps mamelukken, dat de Egyptische sultans in de 13^e eeuw vormden, bestond uit jonge slaven, vooral uit Circassië en Mingrelië, die door de Mongolen gevangen waren genomen en die de genoemde sultans van hen kochten. Later werd het steeds op dezelfde wijze aangevuld.

MAROKIJK.

De naam, die door de Europeanen aan het geitenleder gegeven wordt, dat in Marocco gemaakt of in Europa nageemaakt wordt. In Marocco zelf heet het niet zóó, maar *filâli*, *filéli*, naar de provincie *Tafilâlet*, waar het vooral wordt vervaardigd.

MASKER, MASKERADE.

Dat deze woorden van Arab. oorsprong zijn, is reeds door Golius vermoed, later door Castell, Sousa, Marcel en Pihan aangenomen, en eindelijk door Mahn uitvoerig aangetoond (*Etymol. Untersuchungen auf dem Gebiete der roman. Spr.*, p. 60 vg.). De bewijsvoering van den laatsten zal ik met eenige toevoegsels herhalen.

Het Ital. *maschera*, Sp. en Port. *mascara*, Fr. *masque*, ons *masker*, mom, momaangezicht, en de persoon zelf, die het draagt, komt van het Arab. *maschara*

(مسخرة). Het werkwoord *sachira* beduidt (ook in den 5^{den} en 10^{den} vorm) *bespotten, uitlachen*; *sochra* is *een bespottelijk persoon, die uitgelachen wordt*; *sochara* is *spotter*. *Maschara* staat bij Freytag alleen in den zin van *bespotting*; Mahn voegt er uit Richardson bij: *a buffoon, a fool, a jester, a droll, a wag, a facetious man; a man in masquerade; a pleasantry, any thing ridiculous or mirthful, sport*. Ik kan er bijvoegen, dat de beteekenis van *grappenmaker, hansomst*, vaststaat, want Boethor, Berggren en Marceel geven *maschara* onder *bouffon*, de eerste ook onder *baladin*. Mahn zegt nu verder, dat het Arab. woord het eerst in Italië gebruikt is, het land waar de maskeraden (gedurende het carnaval) ontstaan zijn. In den eersten tijd beduidde het een grappenmaker, een hansomst met een momaangezicht, een polichinel, die bij het carnaval een hoofdrol speelde, die anderen deed lachen en zelf een voorwerp van spot was, derhalve datgene, wat het Arab. woord te kennen geeft; later werd het op het 't meest in 't oog loopende kenteeken van zulk een grappenmaker, het momaangezicht zelf, overgebracht. Ik moet er bijvoegen, dat, als dit waar is, het woord door de Siciliaansche Arabieren in Italië gekomen is, niet, zooals Mahn schijnt te kennen te geven, door de Turken, want de plaatsen, die bij Duncange staan, zijn uit een tijd toen er van de laatsten nog geen spraak was. Verder kan nog worden opgemerkt, dat uit het Ital. het woord in zijne door de Ital. gewijzigde beteekenis naar het Oosten terug is gekeerd. Op die wijze moet het *a man in masquerade*

bij Richardson, en *un masque, personne masquée*, dat Mahn uit het Turksche Woordenboek van Bianchi aanhaalt, verklaard worden. De Arab. hebben zelfs van *maschara* een nieuw werkwoord gemaakt, een zoogenaamd verbum denominativum, namelijk *tamaschara*. Freytag heeft dit (IV, p. 178) uit een schrijver der 15e eeuw in den zin van *bespot worden*; bij Roland de Bussy (*L'idiôme d'Alger*, p. 389) vindt men het als: *se moquer, railler*; bij Boethor als *bouffonner* en *se masquer*; hij geeft ook: *masque, personne masquée, motamaschir* (het participium van dit nieuwe werkwoord), en bij Berggren (p. 513) vindt men *toumouschar, jeu de masque, mascarade*. Men ziet dus, dat de Arab. het woord, ofschoon zij het vroeger niet in den zin van momaangezicht gebruikten, gemakkelijk hebben herkend en geen zwaarigheid hebben gemaakt, het in dien zin over te nemen.

Ik heb de zaak zóó voorgesteld, alsof zij zeker was; maar gaarne erken ik, dat er groote bezwaren tegen bestaan; wie het artikel *maschera* bij Diez leest, zal ze dadelijk gevoelen, en Engelmann is door de argumenten van Mahn niet overtuigd geworden, daar hij *mascara* niet heeft opgenomen.

MAT.

In het schaakspel, zie *Schaakmat*.

MATRAS.

Van het Arab. *matrah*. Het werkwoord *taraha*, waarvan dit woord is afgeleid, beduidt *van zich af*

werpen, en Freytag geeft voor *matrah* geene andere beteekenis dan: *de plaats waar iets geworpen wordt*. Ik vind het evenwel in den zin van *kussen*, *waarop men zit*, *matras*, reeds bij een Spaansch-Arabischen schrijver der 11^e eeuw, namelijk bij Ibn-Haijân, waar dit staat (*apud* Ibn-Bassâm, HS. van Gotha, fol. 4 r°., vergeleken met het HS. van de Gayangos): „Degeen, die dit verhaald heeft, voegde er bij, dat hij onder de rustbedden (*forosj*) in de zaal van dien man *matârih* [meervoud van *matrah*] gezien heeft, die van echt en zeer fraai fanekbont ¹⁾ waren gemaakt, en in de rondte gestikt waren met cinglatoen ²⁾ van Bagdad.” Nog tegenwoordig wordt het woord in dezen zin gebruikt, maar hoofdzakelijk, of misschien alleen, in Noord-Afrika; Boethor geeft het onder *matelas* en onder *lit*, met de opmerking, dat het Barbarijsch is; Humbert,

¹⁾ De *fanek* (*megalotis famelicus*) geeft een geel bont (de Slane, *Journ. asiat.*, Oct.-Nov. 1858, p. 464); behalve door Bruce, dien Quatremère (*Notice sur Becri*, p. 33) reeds heeft aangehaald, wordt het dier beschreven door Tristram, *The great Sahara*, p. 383 vg. Ook in 't Middeleeuwsch Latijn is *alfanegue* de naam van dit bont, en 't woord is, in eenigszins gewijzigden zin, in 't Sp. overgegaan; zie Engelmann, p. 30. Marmol was niet juist ingelicht toen hij, over Kairawân sprekende, schreef (*Description de Affrica*, II, fol. 287, col. 1): „Zij, die daar thans wonen, zijn arm en veracht; meerendeels houden zij zich bezig met het bewerken van zekere kleine en zeer fijne vellen van lammeren, waarvan de *sjaichs* en voornamen onder de Bedowijnen mantels dragen en die *finque* genoemd worden.”

²⁾ Daar de Arab. tekst *sicldtoeni* heeft (vgl. mijn Glossarium op den *Bayân almogrib*, p. 24), zoo heb ik dit door *cinglatoen*, de naam dien deze kostbare stof in de Middeleeuwen droeg, wedergegeven. Het woord is, zooals men weet, van Griekschen oorsprong.

Guide de la conversation arabe, p. 203, *petit matelas* en *sofu* (Barbarie); men vindt het ook als *matelas* bij Marcel, in den *Dictionnaire berbère*, bij Roland de Bussy, *L'idiôme d'Alger*, p. 233, 529, en bij Martin, *Dialogues arabes-français*, p. 77 (alle Barbarijsch dialect). In Egypte en in Syrië gebruikt men, om hetzelfde voorwerp aan te duiden, een ander woord, maar dat van denzelfden wortel is afgeleid, namelijk *tarrâha*. Freytag heeft dit opgenomen uit eene opteekening van Reiske op Golius en er de plaatsen bijgevoegd, die Habicht uit de 1001 Nacht heeft vermeld in 't Glossarium op het tweede deel zijner uitgaaf; ik vind het bij een ouderen schrijver, namelijk bij Djaubari (13^e eeuw) in zijn boek over de goochelaars enz., waar staat (HS. 191, fol. 27 v°.): „Toen ging ik een fraai huis binnen, waarin ik zoodanige tapijten en *t-r-h* [weder een woord van denzelfden wortel en dezelfde beteekenis, dat bij Freytag ontbreekt; de vokalen zijn onzeker] zag, als alleen aan een rijken passen. Ik ging daar op eene fraaie *tarrâha* zitten” enz. Eenige andere voorbeelden kan men vinden bij Quatremère, *Histoire des sultans mamlouks*, I, 1, p. 147, die evenwel minder juist meende, dat het woord beduidt: *une estrade qui supportait le trône du prince*. Berggren geeft: *matelas mince et petit pour les sofas, tarrâha*; Humbert, *Guide*, p. 203: *matelas, tarrâha*; zie ook Boethor onder *matelasser*; in ééne der door Quatremère aangehaalde plaatsen staat: „de *tarrâha* was uitgespreid,” en daar kan het geen *estrade* beduiden. Quatremère heeft gevonden, dat het synoniem was met *martaba*, en ge-

dacht, dat dit alleen *estrade* beteekende, maar het beteekent ook *matras* ¹⁾.

Matrah, met het lidwoord *al-matrah*, is overgegaan in de Romaansche talen. De zuiverste vorm is 't Provenç. *almatrac* (Raynouard, II, p. 56) — de *h* in *matrah* is namelijk sterk geadspireerd —; *almatracum* bij Ducange; Catal. *almutrach*; dan een Sp. vorm *almadrac*

¹⁾ De beteekenis van het woord *martaba* wordt betwist. De Sacy (*Chrest. ar.*, I, p. 70, 126) had gezegd, dat het *coussin ou matelas de sofa* beduidde; Hamaker heeft hem tegengesproken (in zijn *Pseudo-Wâkidî*, p. 182) en beweerd, dat het *troon* beteekende; Freytag heeft in zijn *Lexicon* den eersten gelijk gegeven en de beteekenis *troon* niet opgenomen. Het is werkelijk *matras*, want Humbert (p. 203), Boethor en Marcel geven het als *matelas*. Evenwel, ofschoon de Sacy gelijk had, Hamaker had geen ongelijk; het woord beduidt wel degelijk *troon* en Freytag had die beteekenis moeten opnemen, want Pedro de Alcala geeft *martaba* als *trono del rey*, als *silla real* en als *catedra o silla*, en Ibn-Chaldoen (*Geschiedenis der Berbers*, I, p. 520 ed. de Slane) zegt, van een broeder des sultans sprekende: „Hij verlangde de *martaba* te verkrijgen en zag begeerig naar de heerschappij uit,” in welke plaats het woord niets anders dan *troon* kan beteekenen. Evenwel men moet onder dit woord niet hetzelfde verstaan als wij er mede bedoelen, en Alcala geeft ons, om zoo te zeggen, de *trait d'union*, die de twee beteekenissen vereenigt, als hij *martaba* vertaalt door *estradio de almohadas*, d. i. eene estrade of laag raam met kussens of matrassen, waarop men zit. Derhalve is *martaba* zoowel eene enkele matras, als eene opeenstapeling van kussens of matrassen op eene estrade, en zoodanig is de troon der Oostersche vorsten. In den laatsten zin moeten worden opgevat de plaatsen: *Kartás*, p. 156, r. 7; Ibn-Batoeta, II, p. 264; 1001 *Nacht*, I, p. 216 ed. Habicht; in den eersten: de Sacy, *Chrest.*, I, p. 35, r. 3 v. o., p. 51, r. 5, en de plaats die Hamaker uit *Pseudo-Wâkidî*'s Syrië aanhaalt. In andere is 't onzeker, welke beteekenis de schrijvers bedoeld hebben, daar, zooals ons gebleken is, beide in den grond dezelfde zijn.

bij Yanguas, *Diccion. de antig. del Reyno de Navarra*, I, p. 30, uit een stuk van 1392; Sp. Port. *almadraque*. Het lidwoord en de sterke adspiratie, die door een Romaanschen uitgang vervangen is, zijn weggevallen in 't Ital. *materasso*, Fr. *materas* en *matelas*, bij Ducange *materacium* en *materatium*. Onze Kiliaan, die *mattras* schrijft en het woord verkeerdelijk van *mat* afleidt (zooals ook later Ducange deed), geeft als 't in zijn tijd gebruikelijke Lat. woord *materassa*.

Ten slotte moet ik nog verklaren, hoe *matrah*, in den zin van matras, samenhangt met de beteekenis van den wortel *taraha*. Dit werkwoord beduidt, zooals ik gezegd heb, *van zich afwerpen*; het wordt o. a. gebruikt van netten, die men *uitwerpt* (1001 *Nacht*, I, p. 21, 39 ed. Macnaghten). Nu was eene matras oorspronkelijk niet bestemd om er op te slapen, maar om er op te zitten; men legde, men *wierp* ze, of op een laag raam, of, 't geen gewoner was, op den grond ¹⁾, en als men elders plaats wilde nemen, nam men ze op en *wierp* ze op eene andere plaats. Zoo ziet men, welk verband er is tusschen *werpen* en *matras*, en vreemd zijn zulke overgangen in 't Arab. niet, want terwijl *taraha*, zooals ik zeide, ook gebruikt wordt van 't *uitwerpen* van netten, zoo beduidt *tarrâh* tegenwoordig in Algerië *net* (Roland de Bussy, p. 465).

MINARET.

Ronde toren eener moskee, van waar de Muzelman-

¹⁾ Vergelijk Berggren: *matelas des sofas ou des divans, étalés sur un chassis bas, et le plus souvent arrangés par terre autour de l'appartement.*

nen, die geene klokken mogen gebruiken, op de bepaalde tijden (vijfmalen daags) door de zoogenaamde *moëdzins* tot het gebed worden opgeroepen. Het Arab. woord is *menâra* (منارة), dat afgeleid is van *nâr*, *vuur*, of van *noer*, *licht*; eigenlijk is het: *de plaats, waar vuur of licht is, vuurtoren*, die dient om des nachts aan de reizigers of zeevaarders den weg te wijzen, later als toren in algemeenen zin gebruikt. De Perzisch-Turksche uitspraak is *menâret*.

MOSKEE.

Overgenomen uit het erg bedorvene Fr. *mosquée*; beter Ital. *meschita*, Sp. *mezquita*, Port. *mesquita*. Van *mesdjid*, nomen loci van het werkwoord *sadjada*, met het voorhoofd, gedurende het gebed en terwijl men zit, den grond aanraken; dus: *de plaats, waar men dat doet, gebedenhuis, tempel*.

MOUSSELIEN.

Is afgeleid van de stad op den rechter oever van den Tigris, die in 't Arab. *al-Maucil* (الموصل) heet, in 't Fr. *Mosul*, *Mossoul*, *Moussel*, en waar veel handel gedreven wordt in de lichte stoffen, die naar haar genoemd zijn. De Arab. gebruiken *maucilî* in denzelfden zin, b. v. 1001 *Nacht*, II, p. 159 ed. Macnaghten.

MUMMIE.

Het Perzisch-Arabische *moemia* (مومية Richardson, موميّة Boethor enz.; ontbreekt bij Freytag), dat zoowel *mummie* beduidt, als de substantie waarmede de mum-

mies bewaard worden, van het Perz.-Arab. *moem* of *moom*, dat *was* beduidt. Men zou eer verwachten, dat het woord Koptisch was, maar de afleidingen uit die taal worden als mislukt beschouwd (zie Winer, *Bibl. Realwörterbuch*, I, p. 308), en de hier gegevene schijnt thans de algemeen aangenomene te zijn.

MUZELMAN.

Zie *Islam*.

NABOB.

Een woord, dat uit de Engelsche Oost gekomen is. Het is *noewâb* (نواب), meervoud van het Arab. *nâib* (نائب), eigenlijk *plaatsvervanger*, van daar *onderkoning*, *regent*, *prins*. Daar deze in Indië gewoonlijk zeer rijk zijn, zoo wordt spottenderwijze ieder Engelschman, die in de Oost hooge posten bekleed of door den handel een aanzienlijk vermogen verkregen heeft, een *nabob* genoemd. Het woord is zonderling verknoeid en de Franschen zeggen iets beter *nabab*; maar ook dit is een meervoud, terwijl er een enkelvoud vereiscent wordt. Er zijn echter verscheidene andere voorbeelden van Arab. woorden, die, bij 't overgaan in eene andere taal, den vorm van 't meervoud in plaats van dien van 't enkelvoud hebben; zoo wordt *a'jân* (آعيان), meervoud van 'ain, *notabelen*, in het Turksch gebruikt als een enkelvoud om een overheids-persoon aan te duiden, wiens werkkring veel op dien van onze burgemeesters gelijk; in 't Spaansch zijn *alcor* (heuvel), *foluz* (*obolus*) enz. enkelvoud, terwijl

het toch de vorm van 't meervoud is, en dergelijke vergissingen zijn, als men woorden uit eene taal overneemt, die men weinig of niet kent, zeer verklaarbaar. Onze woorden *cherubijn*, *serafijn*, *taggerijn* zijn ook meervoudvormen; zie boven onder *Cherub*.

NADIR.

In het Arab. *nadhîr as-semt*, *het tegenovergestelde van de semt*, d. i. van het zenit, of eenvoudig *an-nadhîr* (نظير); vergelijk over *zenit* onder *Azimut*.

NAFÉ.

Het Arab. *nâfi'*, *nuttig*, *heilzaam*, zooals dan ook op de doosjes, waarin de *nafé* verkocht wordt, met Arab. letters staat: *nâfi' li-'z-zadr zadri*. De uitvinder van dit borstmiddel heeft de benaming ontleend aan 't woordenboek van Boethor, waar *pectoral*, *bon pour la poitrine*, vertaald wordt door *zadri* (letterlijk: *pectoral*) en door *nâfi' li-'z-zadr* (letterlijk: *bon pour la poitrine*); de Arabische plant, waarvan hij in de gebruiksaanwijzing spreekt, moet als de vrucht eener weelderige verbeelding worden beschouwd.

OASE.

Ofschoon dit woord niet van Arab. oorsprong is, zoo hebben wij het toch van de Arab., die *wâha* (واحة), op de Fransche manier geschreven *ouâha*, zeggen. Het woord ontbreekt bij Freytag, Richardson enz., maar komt talloze malen bij de Arab. schrijvers voor en staat ook bij Boethor enz.

ODALISK.

Droom, als nooit Odaliske in 't pronkziek Oosten smaakte.

zegt Beets (*Minone*). In de schrijfwijze *odaliske* is de *e* te veel, en *odalisk* is verkeerd uit het Fr. *odalisque* overgenomen. De Franschen schrijven ook *odalique*, en de *s* moet wegvallen, want het is het Turksche *odalik* (اودالين), samengesteld uit *oda*, kamer, en den uitgang *lik*, die den zin van een substantief wijzigt; letterlijk *kamenier*. De *odaliken*, zooals wij eigenlijk zouden moeten schrijven, zijn de slavinnen van de vrouwen in den harem.

ORANJE, ORANJEAPPEL, ORANJEBOOM enz.

De oranjeappel heet in 't Perz. *nârandj* of *nârang*, en het eerste woord, dat de Arab. overgenomen hebben, is geworden in 't Sp. *naranja*, in 't Venet. *naranja*, in 't Milan. *naranz*, in 't middelgr. *νεράντζιον*, in 't nieuwgr. *νεράντζι*, in 't Port. *laranja*, in 't Ital. *arancio*. Kiliaan schrijft *aranie-appel*; Dodonaeus (*Cruydt-Boeck*, p. 1329 vgg.) *arangien*, *arangieboom*, *arangieappelen*; in 't Latijn noemt hij den boom *malus anarantia*, de vrucht *malum anerantium* of *anarantium*; maar hij voegt er bij: „van sommige oock *aurantium*: van anderen *aurengium*, nae de goutgeele verwe, die de schorssen van deze appelen hebben.” Inderdaad is het woord door den invloed van het Latijnsche *aurum* bedorven; van daar het Fr. *orange*, ons *oranje*.

PACHA.

Turksch *pásjâ* (پاشا). Onze schrijfwijz *pacha* verleidt

velen er toe, de *ch* als de Hollandsche *ch* in *lachen* uit te spreken, in plaats van als de Fransche *ch*. Men schrijft ook *bassa* en *pascha*, maar noch het een noch het ander geeft den waren klank weder. Het best zou zijn *pasja* te schrijven.

PASCHEN.

Pascha in de Vulgaat, *πάσχα* in de Gr. vertaling van 't O. T., uit het Chald. *fascha* of *pascha* (ܦܫܚܐ), Hebr. *fèsach* of *pèsach*. De wortel beduidt *overtrekken*; zie verder mijne *Israëlieten te Mekka*, p. 139.

RABBI, RABBIJN.

Rabb is in 't Joodsch *vorst*, *heer*, en ook *leeraar*; met het pronomen affixum *rabbî*, *mijn leeraar*, *mijn meester*. *Rabbijn* zal wel geen meervoudvorm wezen, zooals *cherubijn*, *serafijn*, *taggerijn*, maar *rabb* met den Latijnschen uitgang *inus*.

RIEM.

Pak papier van twintig boek. Diez vindt de afleiding van Muratori, namelijk van *ἀγρίμιος*, *getal*, zeer fraai. Het is eene van die afleidingen uit het Grieksch, die onzen Cobet zoo hartelijk kunnen doen lachen. Daarentegen vindt Diez de afleiding uit het Arab., die hij door Sousa kende, en op zich zelve onwaarschijnlijk, en door de Arab. beteekenis (*Bündel Kleider*, volgens hem) slecht ondersteund. Met Sousa, Pihan en Engelmann houd ik ze daarentegen voor ontwijfelbaar zeker;

maar zij kan uitvoeriger en nauwkeuriger bewezen worden, dan tot nu toe geschied is.

Het Arab. wortelwerkwoord *razama* (in den eersten en in den tweeden vorm) wordt van kleederen of stoffen gebruikt, die te samen in één kleed of in één stuk stof worden gebonden ¹⁾. Hiervan komt het substantief *rizma*, bij Freytag *een bundel kleederen*; het beduidt ook *baal*; zoo 1001 *Nacht*, II, p. 116 ed. Macnaghten: „Kom met mij naar mijn schip, dan zal ik u den prijs geven, benevens eene *rizma* Angora-wol, eene *rizma* satijn, eene *rizma* fluweel en eene *rizma* laken.” Dit is de oorspronkelijke beteekenis van 't woord, die evenwel uitgebreid is, zoodat het in 't algemeen *pak*, *bundel* beduidt. Zoo wordt het gebruikt van een bundel zweepen of karwatsen (*Zamachsjarî*), van een pak borstharnassen (oud vers bij denzelfden). Bij Marcel, bij Roland de Bussy (*L'idiôme d'Alger*, p. 433) en in den *Dictionnaire berbère* is het *paquet* (in den laatsten met de uitspraak *rezma*). In de levensbeschrijving van Hasan Gabartî, den vader, leest men, volgens de vertaling van Dorn (*Drei arab. astronom. Instrumente*, p. 97): „Sein Diener hatte ein grosses Bündel, *rizma*, aus welchem er das erwähnte Exemplar der astronomischen Tafeln herausnahm.” In een eenigszins gewijzigden zin is *rizma*, samengetrokken *rima*, in het Sp. en Port. overgegaan; *rima* wordt door Victor aldus verklaard: un tas, amas, monceau, comme de hardes,

¹⁾ *Zamachsjarî*, *Asûs al-balâqa* (HS.): 'inâhe rizmaten min-at-thijâb wahija mâ sjodda miçhâ fî tlaubin wâhidin.

d'habits et de matelats l'un sur l'autre; van daar *rimero* in denzelfden zin. Het Arab. *rizma* is bij Boethor ook *paquet enveloppé dans du papier*; — *paquet, lettres sous enveloppe*. In het bijzonder is het een baal papier, een *riem*; Pedro de Alcala heeft het (zooals reeds door Engelmann is opgemerkt) onder *rezma de papel*; het staat ook onder *rame* (de papier) bij Boethor en bij Berggren. In de Arabische boedellijst van een Marokkaanschen Jood, die in 1751 overleden is, lees ik (HS. 1376): „Van Hollandsch papier zes *rizma's*." Men ziet dus, dat de beteekenis van 't Arab. woord vaststaat; Diez kende ze niet, doordien zijne kennis van 't Arab. zich bepaalt tot datgene, wat hij in Freytag vinden kan, en deze de bedoelde beteekenis niet heeft. Het is in 't algemeen hoogst gevaarlijk, alleen op zulk een onvolledig Lexicon, als dat van Freytag is, af te gaan; daardoor is Diez meestal ongelukkig geweest, als hij met het Arab. in aanraking kwam.

Den vorm *rezma* (zooals de *Dict. berb.* heeft) vindt men in 't Sp., *rezma* (Alcala, Victor, Cobarruvias, die ook reeds wist, dat het woord Arab. is), of, zooals men tegenwoordig minder goed schrijft, *resma* (zoo ook Port.); den vorm *reismo* vind ik bij Yanguas, *Dicc. de antig. del Reyno de Navarra*, III, p. 13, in een stuk van 1397. De vorm *rizma* is in 't Ital. *risma*, en dit is in de Noordsche talen overgegaan, of met wegwerping der laatste syllabe, Duitsch *Riess*, Deensch *Riis*, Zweedsch *ris*, of samengetrokken *rism*, *rim* (Kiliaan geeft als Latijn *rismus*, *rimus*), ons *riem*, Eng. *ream*. Het Fr. *rame* is ontstaan uit *rasme*, *razme*,

razma; *razma* wordt in 't Arab. met dezelfde vokaal (de fatha) geschreven als *rezma*, en de uitspraak hangt van willekeur of van het dialect af.

Zooveel wat de vormen betreft; maar Diez vond het ook op zich zelf onwaarschijnlijk, dat Europa dit woord aan de Arabieren zou te danken hebben, en op deze bedenking moet ik nu nog kortelijk antwoorden. Hoogstwaarschijnlijk heeft Europa zijn katoenpapier van de Arabieren ontvangen. De oudste Latijnsche oorkonden op katoenpapier, die wij over hebben, zijn uit de 11e eeuw, en er is ook geen ouder boek op katoenpapier bekend. Nu wil men wel, dat het vroeger reeds in gebruik was, namelijk reeds in 't midden der 9e eeuw (zie de *Nouveau Traité de Diplomatie*), maar gesteld ook dat die meening juist is, zoo was het katoenpapier toen al sinds geruimen tijd de gewone stof, waarop de Arab. schreven ¹⁾, en alles schijnt aan te duiden, dat de Arab. het vervaardigen van katoen- en van linnenpapier in Spanje hebben ingevoerd. Vooral Xátiva (thans San-Felipe) was door hare papierfabrieken (die er nog zijn) beroemd, en Edrîsî, een schrijver uit het midden der 12^e eeuw, zegt: „Het papier, dat daar gemaakt wordt, heeft op de geheele wereld zijns gelijke niet en wordt overal heen, naar 't Oosten en naar 't Westen, verzonden” (zie de door de Goeje en mij bezorgde uitgaaf, p. 192 van den tekst). Van daar

¹⁾ Voor officieele acten, waartoe men zich vroeger van perkement bediende, werd het papier reeds gebruikt door Hâroen ar-rasjîd; zie Ibn-Chaldoen, *Prolegomena*, II, p. 350 ed. Quatremière.

ontvingen dus de Christenen hun papier, zoolang zij zelve geen papierfabrieken hadden, en zij kregen ze tamelijk laat, want zij werden 't eerst opgericht door Alfons X van Kastilië tegen 't eind der 13e eeuw, terwijl Italië die van Padua en Treviso niet voor het midden der 14e kreeg. De Arab. hebben dus lang in de behoefte aan papier moeten voorzien, en daarom is het zeer natuurlijk, dat *hun* woord *rizma* te gelijk met hun papier naar Europa gekomen is.

ROB.

Is het Perz.-Arab. *rob* (Arab. *robb*), hetwelk beduidt: sap van vruchten, dat men doet koken, totdat het dik wordt. Is in de meeste Europ. talen overgegaan.

SABBAT.

Het Hebr. *sabbát* (שַׁבָּת), *rust* (rustdag), van den wortel *sjabat*, *rusten*, *ophouden* (te arbeiden).

SAFFRAAN.

Het Perz.-Arab. *za'farán* (زعفران), dat *crocus* beteekent. Reeds in de Middeleeuwen is het woord in de Europ. talen overgegaan.

SAGAAL.

Sp. *azagaya*, *azahaya*, Fr. *zagaie*. Is, zooals De-frémery in het *Journal asiatique* (série V, t. XIX, p. 89 vg.) te recht heeft opgemerkt, een Berbersch woord, namelijk *zagája* (زغاية). Het is door de Arab. in Afrika en in Spanje overgenomen; Pedro de Alcala heeft het onder *azagaya* en onder *azcona tiro*. Bij de

Arab. schrijvers der Middeleeuwen komt het, zoo ver ik weet, niet voor, maar wel bij de Europ. reisbeschrijvers. Bij de plaatsen door Defrémery aangehaald, kan men o. a. nog voegen: Dan, *Histoire de Barbarie* (Paris, 1637), p. 248: „Ils ont pour armes une demy-picque, ou un javelot, qu'ils appellent une agaye [onjuist], ou une azegaye;” Mouette, *Hist. des conquestes de Mouley Archy* (Paris, 1683), p. 364: „demie piques ou zagayes;” Langier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger* (Amsterdam, 1725), p. 58: „Leurs armes sont l'azagaye, qui est une espèce de lance courte qu'ils portent toujours à la main.” Tegenwoordig wordt in Algerië, zooals ook Defrémery heeft opgemerkt, de bajonet zoo genoemd. Richardson (*Narrative of a mission to Central Africa*, I, p. 318) geeft in eene lijst van woorden uit de taal der Kailouce (de Kël-owi van Barth), een Berbersch volk, *azegheez* als *dolk*. Dit schijnt wel hetzelfde of althans een dergelijk woord.

SAIEK.

Soort van Turksch schip, dat door de Turken en Grieken in de 17^e en 18^e eeuw veel gebruikt werd en uitvoerig beschreven wordt door Jal, *Glossaire nautique*, op *saiq*; hij zegt ook, dat het thans niet meer in gebruik is. Het is het Turksche *sjaika* (شايقة); Marcel geeft *sâyka* onder *barque* ¹⁾. Antonides, dien van

¹⁾ Jal heeft het woord in een Turksch woordenboek onder de *s* gezocht, in plaats van onder de *sj*, en is toen op een participium (van 't Arab. werkwoord *sâka*, *voorstuwen*) gestuit, waarmede hij natuurlijk niets kon uitrichten.

Lennep in zijn *Zeemans-woordeboek* aanhaalt, zegt (*Bellona aen bant*):

Welaen dan, zeit den Turk, met Saiken en Tartanen
En Roofgaleijen, trots beschaduwet met zijn manen.

SALEP.

Onder dezen naam verstaat men tegenwoordig in 't Oosten een drank, die uit de bolachtige en slijmbevattende wortels van de *Orchis mascula* wordt toebereid. Nadat zij geschild zijn, worden de bollen gedurende eenige uren in koud water gezet, vervolgens gekookt, aaneengeregen en gedroogd; dit is het zekerste middel om ze te bewaren, want anders zouden zij spoedig bederven. Zij worden zeer hard en tamelijk doorschijnend; wil men ze gebruiken, dan stampet men ze en giet er kokend water op, waarbij men melk, honig en gember voegt. De aldus toebereide drank is versterkend, wekt de zinnelijke lusten op en is zeer heilzaam tegen borstkwalen (zie Pihan en Berggren in v.).

Volgens de woordenboeken van Boethor en van Berggren wordt het woord tegenwoordig *sahleb* (سحلب) geschreven. Dit is eene erge corruptie van den waren naam, die in het Turksche *zalleb* (صلب) nog meer bedorven is. De ware naam is *chozá at-tha'leb* (خصي الثعلب), d. i. *testiculi vulpis*; *tha'leb* is het gewone woord voor *vos*, en de bollen zijn wegens hun vorm zoo genoemd; ook in het Turksch heet de plant *chájehi tha'leb*, dat eveneens *testiculi vulpis* beduidt. Uit de Arab. botanici, b. v. uit den *Mosta'inî* (HS. 15),

blijkt, dat zij onder dien naam die soort van orchis of standelkruid verstonden, die bij de Ouden *Satyrium Trifolium* heette.

SANDELHOUT.

Misschien moest ik dit woord niet opnemen, daar de Ouden *σάνταλον*, *santalum* hebben; maar 't is mogelijk, dat onze uitspraak met de *d* van de Arab. gekomen is, die dit hout *zandal* of *zandel* (صندل) noemen, er van oudsher veel gebruik van maakten en het in de Middeleeuwen aan de Europeanen verkochten.

SCHAAKSPEL, SCHAAKMAT.

De koning in het schaakspel heet in 't Perzisch *sjáh* (شاه), het woord, dat wij *schach* schrijven als wij den koning van Perzië bedoelen, en dat koning beduidt. *Schaakspel* is dus *koningspel* en het behoeft geen betoog, dat onze uitdrukkingen *schaakstuk*, *schaakschijf* niet deugen; ons *schaak den koning* is zelfs bepaald bespottelijk, want het zou beduiden: *koning den koning!*

Schaakmat is samengesteld uit het zoo even genoemde Perzische woord, en het Arab. werkwoord *mâtu* (مات), vulgair *mât*, *hij is gestorven*, *hij is dood*; dus: *de koning is dood!* Wel schijnt die samenvoeging van een Perzisch en een Arab. woord vreemd; men zou eer verwachten, dat het eerste woord ook Arab. was. Maar ofschoon Hoest zegt (*Nachrichten von Marokos*, p. 112), dat de koning in 't schaakspel bij de Marokkanen *Eschéch* heet, dat hij in 't Arab. المشح schrijft en dat eenigszins op het Arab. *sjaich* (opper-

hoofd van een stam) gelijk, en ofschoon enkele etymologen de uitdrukking als *sjaich mât* hebben opgegeven, zoo is die voorstelling evenwel bepaald onjuist. Vooreerst is op zich zelve de samenvoeging van *sjâh* en *mât* zoo vreemd niet; *sjâh* is half en half, althans in de volkstaal, een Arab. woord geworden, en in een nieuweren Arab. ridderroman (bij Kosegarten, *Chrestom. Arab.*, p. 80, r. 4 v. o.) wordt een Arab. opperhoofd met den titel: *o sjâh!* aangesproken (Kosegarten heeft ongelukkig twee punten op de laatste letter gezet; daardoor wordt het volkomen Arab., maar ook volkomen dwaas, want dan beteekent het: *o schaap!* Of die uitgever werkelijk gemeend heeft, dat een voornaam persoon zóó aangesproken wordt?). Verder heet bij de Arab., die het schaakspel van de Perzen hebben geleerd, de koning steeds *sjâh*; zie b. v. Harîrî, p. 435, 1^e uitg.; Aboe-'l-fedâ, *Annal.*, III, p. 302 (waar de dichter, 't geen hem te recht door de Arab. kunstrechtters verweten wordt, ter wille van 't rijm dezelfde fout heeft begaan als Kosegarten, door namelijk den koning tot een *schaap* te maken); Boethor (op *roi*); Berggren (op *jeu*); de eenige andere naam is *as-sollân* (de sultan); *as-sjaich* zegt men nooit en die benaming zou ook zeer onpassend zijn. *Schaakmat* is in 't Arab. nooit anders dan *sjâh mât*; Pedro de Alcalá geeft *xehmêt* (Westersch-Arab. uitspraak der lange *â*) onder *mate en el axedrez*; eveneens *sjâh mât* bij Boethor en bij Marcel. Bij de Port. is dit *xaque mate* geworden, bij de Sp. *xaque (jaque) y mate*, bij de Ital. *scacco matto*, bij de Fr. *échec et mat*.

SCHABRAK. ¹⁾

In het Fr. *chabraque* of *schabraque*, is het Turksche *tsjáprák* (چاپران), een zijden, met goud gestikt paardedek.

SCHACH.

Het Perz. *sjáh* (شاه), dat *koning* beduidt.

SCHACHEREN, SCHACHERAAR.

Het Hebr. *sachar* (סחר), *rondgaan*, bepaaldelijk om handel te drijven, *handel drijven*; Jodenduitsch *sachern*, *schachern*; partic. *socheer*, Chald. *sacheer*, Jodend. *saucher*, *socherer*, koopman.

SCHIBBOLETH.

De zin, waarin dit woord thans gebruikt wordt, is voortgevloeid uit *Richteren XII*, 6. Het was eene eigenaardigheid van het dialect der Ephraïmieten, dat zij de *sj* als *s* uitspraken. Het woord zelf beduidt *vloed*, *stroom* en ook *korenaar*.

SCHORREMORRIE.

Is, zegt men, het Hebr. *sjoor wa-chamoor*, *ossen en ezels*. Of de verklaring goed is, durf ik niet beslissen, maar zeker is het, dat *sjoor wa-chamoor* meermalen in 't O. T. voorkomt, b. v. Gen. 32, 6; I Sam. 22, 19.

¹⁾ Daar wij de *sch* niet zooals de Duitschers uitspreken, zou het beter zijn, dit woord met *sj* te schrijven; insgelijks de volgende: Schach, Schibboleth.

SEGRIJNLEËR.

Van het Perz. *sagrî* of *segrî* (سغري), Turksch *zágrî* (صاغري), bij Richardson: „The back of a horse or other beast of burden, the crupper; the leather of a horse's back, also from the sides of a camel; the skin of a certain fish, shagrin; grimness.” Het segrijnleër, dat in Perzië en Turkije vervaardigd wordt, is ook thans nog het meest gezochte. Dat het Fransche woord *chagrin*, in den zin van *hartzeer*, *verdriet*, *kommer*, denzelfden oorsprong heeft, is reeds herhaaldelijk aangetoond; zie Diez in v. en Mahn, *Etymol. Unters. auf dem Gebiete der roman. Spr.*, p. 36.

SENEBLAD of SENNEBLAD, SENEBOOM, SENILBOOM.

Het Arab. *senâ* (سنا), Westersch-Arab. uitspraak *sené*.

SERAF, SERAFIJN.

De eigenlijke beteekenis van dit woord is onzeker; de verschillende meeningen daaromtrent kan men vinden bij Gesenius, *Thesaurus ling. Hebr.*, p. 1341, Winer, *Bibl. Realwörterb.*, II, p. 452. In het O. T. komt het enkel in het meervoud voor en de oude overzeters hebben het onvertaald gelaten; dus Hebr. *serâfîm* (שרפים), Chald. *serâfîn* (met de *samech*). Oudtijds was ook bij ons *serafijn* een meervoud; zie boven onder *cherub*.

SERAIL.

Het Perz.-Turksche *serâi* (سرائي), dat ook in kara-

vansera is en groot gebouw, paleis, hof beduidt, met eene geïtalianiseerde terminatie, namelijk *serraglio*; van daar het Fr. *sérail*, dat wij hebben overgenomen. De Italianen hadden het woord *serraglio*, afgeleid van *serrare*, sluiten enz., in den zin van *versperring* en *omheining*; dit heeft vooreerst veroorzaakt, dat zij aan *serâi* den vorm *serraglio* gaven; ten tweede, dat de beteekenis bij hen, en door hen bij de overige Europeesche volken, veranderd is. *Serâi* beteekent namelijk nooit dat gedeelte van 't paleis, dat door de vrouwen bewoond wordt, de *harem*, maar het geheele paleis. De Italianen echter, die aan *opsluiten*, aan 't opsluiten der vrouwen, dachten, hebben *serraglio* in den zin opgevat, dien *serail* thans ook bij ons heeft.

SIKKEL.

Hebr. *sjèkel* (שֶׁקֶל; Gr. *σίκλος*, Lat. *siclus*), van den wortel *sjakal*, *wegen*, want het woord beduidt oorspronkelijk een gewicht, waarnaar de zwaarte en prijs van zekere zaken, vooral van diegene, die van metaal waren, bepaald werd.

SIROCCO.

De Italiaansche naam voor den zuidoostenwind; een woord, dat ook door ons dikwijls gebruikt wordt. Het is het Arab. *sjarkî*, *oostelijk*, afgeleid van *sjark*, dat *het oosten* beduidt. Eigenlijk behoort het substantief *wind* er bij, maar het adjectief wordt als substantief gebruikt; Freytag heeft dit niet vermeld, maar Pedro de Alcala heeft *sjarkî* als *levante viento oriental*, en

het staat ook bij Dombay, *Gramm. ling. Mauro-Arab.*, p. 54, als *eurus*, bij Boethor, bij Berggren, bij Marcel en in den *Dictionnaire berbère* onder *est (vent d')*. Het Sp. heeft *xirque* in den zin van: zuidoostenwind in de Middellandsche zee; het Port. *xaroco* en *xarouco*, oostenwind in 't algemeen, ook zuidoostenwind en in de provinciën de noordoostenwind (Sousa, p. 199); eindelijk het Ital. *sirocco*. Met verandering der *r* in *l*, Sp. *xaloque*, volkomen in denzelfden zin als *xirque*, en even als dit eigenlijk een adjectief (zoo *un viento xaloque* bij Marmol, *Descripcion de Affrica*, III, fol. 18, col. 1). Dit *xaloque* is eindelijk tot de Arab. teruggekeerd, maar 't was onderweg zóó veranderd, dat zij er hun *sjarkî* niet in herkenden; zij spraken het uit *sjaloek*, *sjeloek*, *sjoloek*, met die onzekerheid in de vokalen, die vreemde woorden bij hen gewoonlijk hebben, en schreven het met de harde *k* in plaats van met de zachte, شلوكت. Zoo heeft reeds Alcalá onder *viento entre oriente y austro* Arab. *xulûq*; de schrijfwijze met Arab. letters staat, zooals ik ze heb opgegeven, bij Boethor en bij Berggren onder *siroc*, en bij Palgrave (*Narrative of a year's journey through Arabia*, I, p. 17) leest men: „*shelook*, modified form of the semoom, the sirocco of the Syrian waste, though disagreeable enough, can hardly be termed dangerous.”

SIROOP.

Zie *Sorbet*.

SJAAL.

Het Perz. *sjâl*, dat in het Woordenboek van Ri-

chardson aldus wordt verklaard: „A shawl, or mantle, made of very fine wool of a species of goat common in Tibet; a coarse mantle of wool and goats' hair, worn by dervishes; a tunic without sleeves; a small carpet.” 't Is misschien oorspronkelijk een eigennaam; althans de reiziger Ibn-Batoeta spreekt (IV, p. 109) van eene stad in Indië, die hij Sjâliât noemt, en zegt: „zij is zeer fraai en daar worden de stoffen gemaakt, die haren naam dragen.”

SJOFEL.

Het Joodsche *sjafeel*, *sjofeel*, van den wortel *sjafal*, laag zijn, in den vorm Afel *vernederen*, — laag, gemeen, slecht, ongelukkig, arm, Jodenduitsch *schofel*. Zie *Letterbode* 1844, n°. 21, p. 323, n°. 48, p. 324; Avé-Lallemant, *Das deutsche Gaunerthum*, IV, p. 603.

SJORREN.

Het Arab. heeft het werkwoord *djarra* (جر), *trekken*, *voortslepen*; dit is een scheepswoord geworden, want Ibn-Batoeta zegt (IV, p. 247): „Ofschoon die zee zeer uitgestrekt is, is er toch geen wind, geen golfslag, geene beweging hoe ook genaamd; daarom is elke Chineesche jonk door drie vaartuigen vergezeld, die dienen om haar door roeiers voorwaarts te brengen en die haar op sleeptouw nemen (*tadjorroho*).” Hiervan komt het Sp. woord *jorro* (ontbreekt bij Engelmann, maar staat bij Marina), want Pedro de Alcala vertaalt *navegar a jorro* in het Arab. met *djarra*. De thans verouderde uitdrukkingen: *llevar a jorro*, *navegar a*

jorro (beide bij Victor), *traer a jorro* (Barrantes Maldonado (16^e eeuw), in het *Memorial histor. esp.*, IX, p. 141) beduiden *op sleeptouw nemen*; Cobarruvias, *Tesoro de la lengua Castellana* (Madrid, 1611): „*Jorro*, llevar una cosa a jorro es sacarla y tirarla con guindaleta arrastrando, ora sea del agua, ora sea de la tierra; dizen ser Arabigo de *churr*, que significa lo mesmo;” men ziet dus, dat reeds hem de Arab. oorsprong niet onbekend was. Dit *jorro* hebben onze zeelieden van de Spaansche, waarschijnlijk wel van de Baskiërs, die wij als visschers in dienst hadden ¹⁾, overgenomen, want *sjorren*, *sjorklamp*, *sjorring*, *sjortouw* zijn alle scheepswoorden. De uiteenzetting hunner beteekenissen moet ik aan de schrijvers van het Woordenboek overlaten; voor mij is het genoeg, hun oorsprong uit het Spaansch, waarin het uit het Arab. gekomen was, te hebben doen opmerken. In het dagelijksch leven gebruiken wij *sjorren*, *opsjorren* juist in den zin van het Arab. *djarra*, als het geen scheepswoord is.

SMAK.

Een zeker gewas, *rhus coriaria*; de beschrijving van Dodonaeus kan men vinden in zijn *Cruydt-Boeck*, p. 1311. Het woord is het Arab. *sommâk* of *soemmâk* (سباق) ²⁾. Sp. *cumaque*, *zumaque*, Port. *summagre*, Ital. *sommaco*, *sommacco*, Fr. *sumac*.

¹⁾ Zie Luzac, *Hollands Rijkdom*.

²⁾ Bij de reizigers is dit woord sinds vier eeuwen door een oude drukfout bijna onkenbaar geworden. Bij Leo Africanus staat namelijk ongelukkig

SOFA.

Het Arab. *zoffa* (صَفَّة), van den wortel *zaffa*, in eene rij plaatsen, bij Freytag een rustbank, meestal van steen; dit is de oude beteekenis, maar in later tijd beduidde het: eene van planken gemaakte estrade, ongeveer een voet hoog, die gewoonlijk een vierde en soms een derde der kamer aan 't achtereind beslaat; zie Quatremère in het *Journal des savants* van 1848, p. 46, die nog opmerkt, dat bij ons de beteekenis van 't woord een weinig gewijzigd is; evenwel, Boethor en Berggren hebben er geen zwaarigheid in gevonden, *sofa* door *zoffa* te vertalen.

SORBET, SIROOP, STROOP.

De Arab. wortel *sjariba* beduidt *drinken*; het substantivum *sjarba* of *sjerba*, een teug, hetgeen men in eenen slok drinkt; dit is de klassieke beteekenis, de eenige die Freytag heeft; zij is evenwel later gewijzigd of uitgebreid. In den zin van *sorbet* schijnt het woord niet het eerst door de Arab., maar door de Perzen gebruikt, die het, met eene wijziging in den uitgang, *sjerbet* (شَرِبَت) schreven en uitspraken (zie Richardson); van daar het Eng. *sherbet*. Ten bewijze strekke deze plaats uit dat gedeelte van de reis van Ibn-Batoeta,

sumag in plaats van *sumag* gedrukt (*Descriptio Africae*, p. 774), en men vindt dit zoowel bij Marmol (*Descripcion de Affrica*, III, fol. 2, col. 1), als bij Laugier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger* (Amsterdam, 1725), p. 119, en bij een schrijver van deze eeuw, Jackson, in diens *Account of Morocco*, p. 80.

dat over Indië handelt (III, p. 124): „Vervolgens brengt men gouden, zilveren en glazen bekers, die met water van kandijnsuiker, d. i. met stroop in water gesmolten, gevuld zijn; zij noemen dien drank *sjerba* en gebruiken dien eer zij beginnen te eten.” Men ziet dus, dat in de 14^e eeuw die beteekenis voor een Marokkaan nog vreemd was. Later evenwel heeft het die ook onder de Arabieren gekregen, die *sjerba* uitspreken. De Ital. hebben hun *sorbetto*, waarvan het Fr. *sorbet*, waarschijnlijk van de Turken, die evenwel, evenals de Perzen, *sjerbet* zeggen (zie Meninski). De drank zelf wordt door Lane (*The thousand and one Nights*, I, p. 124) aldus beschreven: „The sherbet is composed of water made very sweet with sugar, or with a hard conserve of violets or roses or mulberries etc.”

Siroop, *stroop*, zijn afkomstig van het Arab. woord *sjaráb*, dat Freytag alleen heeft in den zin van: drank, bepaaldelijk wijn of koffie. In den zin van *siroop* staat het reeds in een schrijver der 11^e eeuw, namelijk bij Bekrî, p. 3 ed. de Slane; Pedro de Alcala heeft het ook onder *julepe o xarope* en *lamedor que lame el doliente* (ons *likpot*), en Boethor onder *sirop* (Marcel geeft *sjorba* voor *sirop* en Roland de Bussy, *L'idiôme d'Alger*, p. 454, 't meervoud *sjorbát*). Dit *sjaráb* is onveranderd in 't Sp. overgegaan, *xarabe*, b. v. bij Marmol, *Descripcion de Affrica*, II, fol. 88, col. 2: „no acostumbran xaraves, ni purgas;” ook met verandering der lange *a* in de lange *o*, Sp. en Port. *xarope* (*jarope*); verder met verandering der lange *o* in de lange *u*, der *sj* in *s*, en van de eerste vokaal in *i* of

y: Middeleeuwsch Latijn *syrupus*, *sirupus*, *syrupus* (zie Ducange); Ital. nog iets beter *scioppo*, *sciloppo*, *siroppo*; Fr. *syrop*, *sirop* (welke laatste vorm naar Spanje teruggekeerd is), bij ons *siroop*, en eindelijk erg bedorven *stroop*.

SPAHI.

Is het Perz. *sipâhi* (سپاهی), een adjectief afgeleid van *sipâh*, *leger*, bepaaldelijk *de ruiterij*; dus eigenlijk: *tot het leger behoorende*; substantive *soldaat*, bepaaldelijk *ruiter*. Het woord is door de Turken overgenomen en naar Algerië gebracht; de Engelschen in Indië hebben er *seapoy* van gemaakt.

STROOP.

Zie *Sorbet*.

SUIKER.

De Romeinen hadden *saccharum* (Perz. *sjakar*, شکر), maar de vokalen in de Europeesche talen bewijzen, dat de Europeanen het woord in de Middeleeuwen, even als datgene wat het aanduidt, van de Arabieren ontvangen hebben, die het *soekkar* uitspreken. Nog met het Arab. lidwoord Sp. *azucar*, Port. *açucar*; zonder het lidwoord Ital. *zucchero*, Fr. *sucre*, oud-Hoogd. *zucura*, nieuw *Zucker*, Eng. *sugar* enz.

SULTAN.

Is het Arab. *soltân* of *soeltân* (سلطان). Oorspronkelijk is het evenwel geen Arab. woord; de meeste, die op

án eindigen, zijn in 't Arab. indringers, en de vrije Arab., die geen despoten hadden (want dat is een sultan), hadden er ook geen woord voor. Het woord is Chaldeenwsch en de Arab. hebben het van de Joden ontvangen. *Sjeleel* (שלל) in 't Chald. gedeelte van 't boek Daniël, *sjalat* in de latere boeken van 't O. T., beduidt *heerschen*; van daar *sjollán* en *sjoeltán*, *heerschappij*, en in concreto *degeen die heerschappij bezit*, *heerscher* (zie Buxtorf); in beide beteekenissen gebruiken ook de Arab. *soltán*.

TABIJN.

Is ontstaan uit het Arab. *'attábi* (عتابي), waarmede de Arab. deze stof aanduiden. De geschiedenis van het woord is deze: een achterkleinzoon van Omajja, 'Attáb genoemd, heeft zijn naam gegeven aan eene wijk van Bagdad, die dus al-'Attábija heette. In die wijk werden de veelkleurige en gewaterde stoffen van zijde en katoen gemaakt, die daarom de 'Attábische stoffen heeten; van daar *'attábi* substantive als naam dier stof. In het Middeleeuwsch Latijn onveranderd *attabi*; de Ital. lieten de eerste lettergreep weg, *tabi*; zoo ook Sp., Port.; Eng. *tabby*; de Franschen voegden er eene *s* achter, zooals in deze verzen van Boileau (*Le lutrin*):

On apporte aussitôt ses somptueux habits,
Où sur l'ouate molle éclate le tabis,

en vormden hiervan het werkwoord *tabiser*. — Zie de schrijvers aangehaald in het Glossaire op de door de Goeje en mij bezorgde uitgaaf van Edrisi, p. 342.

TAF.

Een thans zeer afgeknot woord, bij Kiliaan nog *taffetas*, en zoo, met eenig verschil in de schrijfwijze, in de meeste Europ. talen. 't Is het Perz. *tâftah* (تافتاه). partic. pass. van het werkwoord *tâften*, *twijnen*, *weven*; bij Richardson is *tâftah*: „twisted; woven; a kind of silken cloth; taffeta.” In Europa is het woord tamelijk oud, want Ducange (VI, p. 487) geeft een voorbeeld uit een stuk van 1320, en het moet rechtstreeks uit Perzië zijn gekomen, niet, zooals enkele andere Perz. woorden, door tusschenkomst der Arabieren, daar deze, voor zoo ver mij bekend is, het nooit hebben gebruikt; ook thans hebben zij, blijkens de woordenboeken der hedendaagsche taal, andere woorden voor taf.

TAGGERIJN, TANGERIJN.

De eerste vorm staat bij Wolff en Deken, *Willem Leevend*, I, p. 1: „Daar hoor ik van myne Naaister, dat uws Broêrs Weduw trouwen zal met Gerrit van Oldenburg! wel, nu sla ik er geen hand aan: Mevrouw Leevend trouwen met zo een Taggerijn! zo een Beer op sokken! zulk een Nero niemands vriend! Een man zonder opvoeding, zonder manieren!” De tweede vorm, die ook in de Wet op het Patent staat, is de thans gebruikelijke, en in eenige steden, vooral te Dordrecht, verstaat men onder *tangerijn* een oud-ijzer-kooper. Volgens eene mededeeling uit de genoemde stad, is de Ordonnantie van het Gerecht der stad Dordrecht van 29 September 1761 de eerste, waarbij het bedrijf dier

lieden geregeld wordt. Daar het meestal door Joden wordt uitgeoefend, zoo is het waarschijnlijk, dat het woord tot hunne taal behoort, en inderdaad het Chaldeeuwsch, de taal der latere Joden, heeft *taggâr* (ܐܘܪ), 't geen *koopman* beduidt; 't werkwoord is *tegar*, *taggeer* (in Paël), *handeldrijven*; verder heeft men *tagra*, *tagroeta*, *taggaroeta* in den zin van *handel* ¹⁾. Hieruit blijkt dus: 1°. dat bij ons de vorm *taggerijn* beter is dan *tangerijn*, welke ontstaan schijnt doordien men de dubbele *g* als *ng* uitsprak (evenals in 't Grieksch); 2°. dat *taggerijn* (vroeger *taggerien* uitgesproken) niet uit het enkelvoud *taggâr*, maar uit het meervoud *taggarin* gevormd is, zooals *cherubijn*, *serafijn* (verg. boven onder *cherub*); 3°. dat de Joden hier te lande de algemeene beteekenis *koopman* hebben gespecialiseerd, daar zij er bepaald een oud-ijzer-kooper onder verstonden. Hetzelfde is het geval geweest bij de Arabieren. Deze hebben ook het werkwoord *tadjara*, *handeldrijven*, dat evenwel niet oorspronkelijk Arab. schijnt te zijn, want de Arab. philologen hebben reeds opgemerkt (zie Lane), dat alleen in dit en nog in twee andere werkwoorden de *t* onmiddelijk door de *dj* wordt gevolgd; zij schijnen het van de Joden, de handelaars bij uitnemendheid, te hebben overgenomen. Bij hen beduidt *tâdjir* ook *koopman* in 't algemeen; maar in

¹⁾ Men hoede zich, deze woorden in verband te brengen met het boven behandelde *schacheren*. Wel beduidt het Hebr. *sachar* hetzelfde als 't Chald. *tegar*, want de Chald. bijbelvertaling heeft het laatste woord waar de Hebr. tekst het eerste heeft (zie Buxtorf); maar overigens zijn het twee verschillende woorden, die, behalve de *r*, niets met elkander gemeen hebben.

't Oud-Arab. was het in 't bijzonder *een wijnkooper*; er zijn zelfs Arab. philologen (zie Lane), die beweren, dat *deze* beteekenis de oudste is. Misschien wel omdat vooral de Joden wijn verkochten?

Eer ik dit artikel eindig, geloof ik nog eene opmerking te mogen maken over het Middelnederlandsche woord *tagger*, dat bij Kiliaan staat in den zin van *twister*. Ook dit woord is van Chaldeeuschen oorsprong en dus door de Joden tot ons gekomen. Het Chald. werkwoord *tegar*, in den zin van *twisten*, wordt eveneens geschreven als *tegar* in den zin van *handeldrijven*. Men zou kunnen vermoeden, dat het eene afgeleide beteekenis is, omdat de kooplieden dikwijls over den prijs enz. *twisten*; maar Buxtorf beschouwde het niet zoo en heeft de twee werkwoorden duidelijk van elkander afgescheiden; zoo ik meen, zeer te recht, want *tegar*, *twisten*, is afgeleid van 't Hebr. *tigra* en dit is van den stam *gara*. Maar dit daargelaten, zoo is het zeker, dat het *tagger* van Kiliaan 't zelfde woord is. Behalve 't werkw. *tegar* heeft het Chald. ook *tigra*, *tégar*, *tiggoer*, *twist*, en *tigrán*, *twistziek*. Men zal, geloof ik, in onze taal weinige woorden van Joodschen oorsprong vinden, die zóó vroeg bij ons burgerrecht hebben verkregen. En zou het *taggerijn* in Willem Leevend niet beter met deze beteekenis dan met die van oud-ijzer-kooper strooken?

TALISMAN.

Het Perz. meervoud *tilismán* van 't enkelvoud *tilism* (طالسم), zooals de Perzen het woord uitspreken, dat

bij de Arab. *tilsam* luidt en dat eene overschrijving is van *τίλεσμα* (in *dezen* zin in 't Gr. der Middeleeuwen).

TALKSTEEN.

Arab. *talk* (طلق). Het woord is reeds in de Middeleeuwen naar Europa gekomen en in de meeste nieuwere talen overgegaan.

TALMUD.

Chaldeeuwisch *talmoed* (תלמוד), van den Hebr. wortel *lamad*, *leeren* (*discere*), *limmeed*, *onderwijzen*; 't is eigenlijk *de leer*, die men van den onderwijzer ontvangt; synecdochice wordt zoo het boek genoemd, dat de wetenschap der Joden en hun recht bevat.

TAMARINDE.

Arab. *tamr hindi* (تمر هندي), verzachte uitspraak *tamar hindi*. *Tamr* beduidt *dadel* en *hindi* *Indisch*; dus: *Indische dadel*.

TANGERIJN.

Zië *Taggerijn*.

TARIEF.

Ital. *tariffa*, Fr. *tarif*, is het Arab. *ta'rif* of *ta'rifā*. De wortel *'arafa* (عرف) beduidt *kennen*; in den tweeden vorm, *'arrafa*, *doen kennen*, *bekend maken*; hiervan de infinitivus *ta'rif* en *ta'rifā*, *het bekend maken*, *bekendmaking*. Bij Freytag staat deze infinitivus niet in den specieelen zin, dien wij aan *tarief* hechten;

maar Boethor en Marcel vertalen *tarif* met *ta'rif*, Berggren met *ta'rif*a.

Uit het Iberische schiereiland schijnt het woord niet tot ons gekomen, want het Sp. en Port. hebben wel *tarifa*, maar het schijnt in die talen betrekkelijk jong te zijn; wel geeft Ducange voorbeelden uit een concilie van Seville van 1512, maar 't schijnt toch in Spanje weinig in gebruik te zijn geweest; althans in oude Sp. woordenboeken (Alcala, Victor, Cobarruvias) staat het niet, en het komt mij waarschijnlijker voor, dat het door de Italianen, die in de Middeleeuwen veel handel met de Arabieren dreven, naar Europa gekomen is; vergelijk het citaat uit de Statuta Genuensium bij Ducange.

TARTAAN.

In het Arab. beduidt *tarida* (طريدة) een transportschip, dat voornamelijk diende om paarden te transporteren; zie Quatremère, *Hist. des sultans mamlouks*, I, 1, p. 144. Dit woord is in de Middeleeuwen, onder verschillende vormen, in de Europeesche talen overgegaan, en hiervan leidt men gewoonlijk *tartana*, *tartane*, af, dat dan moet ontstaan zijn uit *tarta*, dat bij Ducange te vinden is ¹⁾.

TULBAND, TULP.

Het eerste woord is het Perz. *dulband* (دلبند) of

¹⁾ Jal geeft in zijn *Glossaire nautique* den vorm *tardante* uit de *Partidas*, II, tit. 24, ley 7. Hij moet dan eene onnauwkeurige uitgaaf gebruikt hebben; in de beste, die in 1807 door de Academia de la Historia bezorgd is, staat *tarida* (met de variant of schrijffout *carrida*).

dólbând (دولبند). Kiliaan geeft het onder twee vormen, namelijk als *turbant* (p. 688 en 864) en als *tulpe* (p. 687). Als de naam der bloem kennen hij en Dodonaeus nog alleen *tulipa*; in 't Ital. heet zij *tulipano*, en 't is hetzelfde woord als *tulband*; de Europeanen hebben haar zoo genoemd, omdat zij, zooals ook Dodonaeus zegt (*Cruydt-Boeck*, p. 388 b), als zij zeer wijd openstaat, eenigszins op een tulband gelijkt. De Perzen en Turken noemen ze *lâleh*.

TULP.

Zie hierboven *Tulband*.

TURBITH.

De naam van dit gewas (beschreven door Dodonaeus, *Cruydt-Boeck*, p. 672) is wel niet van Arab. oorsprong, maar toch door de Arab. tot de Europeanen gekomen; „*turbith* wort dit ghewas meest over al geheeten, te weten soo wel in Arabien, Persien ende Turkijen, als in dese landen,” zegt Dodonaeus. De Arab. schrijven *turbad* of *turbadh* (تربد of تَرَبْد).

TURKOOIS.

Fr. *turquoise*, Sp. *turquesa*, Ital. *turchese* en *turchina*. Dit edelgesteente, dat vooral in Oost-Perzië te huis behoort, werd door de Europ. *het Turksche* genoemd, omdat zij het uit Turkije ontvingen.

VIZIER.

Arab. *wazîr* (وزير) of *wezîr*, van den wortel *wazara*,

dragen, torschen, omdat, zegt men, de eerste staatsdienaar den last draagt, die eigenlijk aan den soeverein is opgelegd. Andere verklaringen kan men vinden in de *Chrestomathie arabe* van de Sacy, II, p. 11 van den tekst.

ZENIT.

Zie *Azimut*.

BIJVOEGSEL.

Bl. 14. Het woord *amulet* moet toch in de Europ. talen ouder zijn dan ik meende, want ik vind het bij een schrijver uit het begin der 16^e eeuw, namelijk bij Leo Africanus (*Descriptio Africae*, p. 353).
